

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE YÜKLEM

Hazırlayan
Zafer SEYHANLI

Danışman
Prof. Dr. Erdoğan BOZ

AFYONKARAHİSAR 2009

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Türkiye Türkçesinde Yüklem” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

22/ 12 / 2009

Zafer SEYHANLI

TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ ONAYI

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Erdoğan BOZ

.....

Jüri Üyeleri : Doç. Dr. Ahmet AKÇATAŞ

.....

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Sarı

.....

Yrd. Doç. Dr. Abdullah ŞENGÜL

.....

Yrd. Doç. Dr. Özgür AY

.....

Türk Dili ve Edebiyatı anabilim dalı yüksek lisans öğrencisi Zafer SEYHANLI'nın "Türkiye Türkçesinde Yüklem" başlıklı tezi 22/12/ 2009 tarihinde saat 14.00'da Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili bölümleri uyarınca, yukarıda isim ve imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Doç.Dr.Mehmet KARAKAŞ

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ

TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE YÜKLEM

Zafer SEYHANLI

**AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

Aralık 2009

TEZ DANIŞMANI: Prof. Dr. Erdoğan BOZ

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci Bölümde (Yüklemin Tanımı, Özellikleri ve Yapısı) yüklem tanımı yapılmış, yüklem olan sözcükler (isim, sıfat, zamir vd.) tek tek ele alınmıştır. Ayrıca yüklem türleri üzerinde durulmuştur.

İkinci Bölümde, yüklem durumu cümle çeşitlerine göre değerlendirilmiştir. Yüklem türüne göre cümleler; isim ve fiil cümlesi, yüklem yerine göre cümleler; kurallı ve devrik cümle, yapılarına göre cümleler; basit cümle, birleşik cümle, girişik cümle, karmaşık cümle ve ara cümle, anlamlarına göre cümleler; olumlu cümle, olumsuz cümle ve soru cümlesi alt başlıklarında işlenmiştir.

Üçüncü Bölümde ise özne – yüklem uygunluğu konusu ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cümle, cümlenin ögeleri, yüklem, özne-yüklem uygunluğu.

ABSTRACT

VERB IN TURKISH OF TURKEY

Zafer SEYHANLI

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
THE INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE**

December, 2009

Advisor: Proff. Dr. Erdoğan BOZ

This study is composed of three chapters. In the first chapter, the description of predicate with its structure and characteristics is represented. Words (noun, adjective, pronoun etc.) that can be predicate are examined one by one. Besides, the types of predicate are studied.

In the second chapter, the state of predicate is evaluated based on the types of sentences. The sentences based on the types of predicate, namely noun and verb sentences; the ones based on the place of predicate, namely regular and inverted sentences; the ones based on their structure, namely simple, compound, complex, complicated and sub-sentences and finally the ones based on their meanings namely positive, negative and interrogative sentences are all studied as parts of this chapter.

In the last chapter, subject-predicate compliance is studied.

Key Words: Sentence, elements of sentence, predicate, subject-predicate compliance.

ÖNSÖZ

Söz dizimi sözcüklerin ve eklerin cümledeki görevlerini, hangi dizilişlerde bulunabileceklerini ve cümle türlerini inceleyen dil bilgisi dalıdır. Anlatımın temel ve en önemli unsurunun cümle olduğu göz önüne alındığında söz dizimi ile ilgili sorunların çözüme kavuşturulması bir bakıma dille ilgili sorunların çözümü anlamına gelmektedir.

Türkçe cümle yapısı özne, tümleçler ve yüklem olarak sıralanır. Bu öğelerden yüklem ve özne birincil öğelerdir. Diğer öğeler ise özne ve yüklem bildirdiklerini tamamlayıcı öğelerdir. Enstitümüzde daha önce “özne” ve “tümleçler” konusunda tez çalışmalarının yapıldığı göz önüne alınırsa, bizim incelememiz “yüklem” konusu da bu üçlemenin son aşamasını oluşturmaktadır. Bu üçlemenin tamamlanmasıyla Türkçede cümle konusunda bazı tereddütlerin giderileceğini düşünüyoruz.

Çalışmamızı oluştururken öncelikle konuyla ilgili kaynakça taraması yaparak işe başladık. Yüklem ile ilgili olarak neler söylenmişse bunları derleyip topladık. Bizi ilgilendiren bölümleri fişledik. Oluşturulan bu fişleri bölümlerine göre tasnif ettik. Sonra bu fişlerden yola çıkarak çalışmamızı oluşturduk. Çalışma sonucunda, yüklem cümlelerin ana ögesi olduğunu, tek başına bir cümle oluşturacak nitelikte ve her tür sözcüğün yüklem olarak kullanılabilmesini tespit ettik.

Bu çalışmayı yaparken, üç yıl gibi uzun bir zaman içinde çalışmalarımın her aşamasında özverili davranarak kıymetli zamanlarını ayıran, yol gösteren, desteğini her zaman yakından hissettiğim tez danışmanım, sayın hocam Prof. Dr. Erdoğan BOZ’a şükranlarımı sunarım.

Ayrıca, yüksek lisans eğitimim boyunca bilgileri ve tecrübeleri ile her zaman katkılarını gördüğüm değerli hocalarıma, en güzel yaşlarında onların kıymetli zamanlarını aldığım ama sevgileriyle çalışmamı bitirmemde bana hız veren biricik kızlarım, güzel prenseslerim Sıla ve Selen SEYHANLI'ya da teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Zafer SEYHANLI

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
YEMİN METNİ.....	ii
TEZ JÜRİSİ VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTARCT.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YÜKLEMİN TANIMI, ÖZELLİKLERİ VE YAPISI

1. TANIM.....	2
2. YÜKLEM OLARAK KULLANILAN SÖZCÜKLER.....	4
2.1. İSİM VEYA İSİM OLARAK KULLANILAN SÖZCÜKLERDEN	
YÜKLEM	4
2.1.1. İsimler	4
2.1.2. Sıfatlar.....	4
2.1.3. Zamirler.....	5
2.1.4. Belirteçler.....	5
2.1.5. İlgeçler.....	6
2.1.6. Bağlaçlar.....	6
2.1.7. Ünlemler.....	7
2.1.8. Yansımalar.....	8
2.1.9. Fiilimsiler	8
2.1.9.1. İsim- Fiiller.....	8
2.1.9.2. Sıfat-Fiiller.....	9
2.1.9.3. Zarf-Fiiller.....	9
2.1.10. Ekler, Sesler, Heceler	10
2.1.11. Var ve Yok Sözcükleri	10

2.2. FİİLLER.....	11
2.3. SÖZCÜK ÖBEKLERİ.....	12
2.4. CÜMLELER.....	12
3. YÜKLEM TÜRLERİ	13
3.1. İKİ SÖZCÜKLÜ YÜKLEM.....	13
3.2. YİNELENMİŞ YÜKLEM.....	14
3.3. PEKİŞTİRİLMİŞ YÜKLEM.....	14
3.4. ORTAK YÜKLEM	15

İKİNCİ BÖLÜM CÜMLE ÇEŞİTLERİ

1. YÜKLEMİN TÜRÜNE GÖRE CÜMLELER.	17
1.1. İSİM CÜMLESİ	17
1.1.1. İsimlerin Oluşturduğu Cümleler	17
1.1.2. “Var ve Yok” Sözcüklerinin Oluşturduğu Cümleler.....	18
1.1.3. Eylemliklerin Oluşturduğu Cümleler.....	19
1.1.4. “Lazım, Gerek, Şart” Sözcüklerinin Oluşturduğu Cümleler.....	19
1.2. FİİL CÜMLESİ.....	19
1.2.1 Haber Kipleriyle Kurulan Cümleler.....	20
1.2.2 Tasarlama Kipleriyle Kurulan Cümleler.....	21
2. YÜKLEMİN YERİNE GÖRE CÜMLELER.....	22
2.1. KURALLI CÜMLE.....	22
2.2. DEVRİK CÜMLE	25
3. YAPILARINA GÖRE CÜMLELER.....	26
3.1. BASİT CÜMLE	26
3.2. BİRLEŞİK CÜMLE.....	27
3.2.1. Şartlı Birleşik Cümle.....	27
3.2.2. Ki’li Birleşik Cümle.....	29
3.2.3. İç İçe Birleşik Cümle.....	31
3.2.4. Bağlı Birleşik Cümle.....	32
3.2.5. Sıralı Birleşik Cümle.....	34
3.3. GİRİŞİK CÜMLE.....	36
3.4. KARMAŞIK CÜMLE.....	38
3.5. ARA CÜMLE.....	40
4. ANLAMLARINA GÖRE CÜMLELER	41

4.1. OLUMLU CÜMLE.....	41
4.1.1. Olumlu İsim Cümlesi.....	42
4.1.2. Olumlu Fiil Cümlesi.....	43
4.2. OLUMSUZ CÜMLE.....	45
4.2.1. Olumsuz İsim Cümlesi.....	45
4.2.2. Olumsuz Fiil Cümlesi.....	47
4.3. SORU CÜMLELERİ.....	49

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÖZNE - YÜKLEM UYGUNLUĞU

1. ÖZNE İLE YÜKLEM ARASINDA UYGUNLUK	52
1.1. TEKİLLİK- ÇOĞULLUK BAKIMINDAN UYGUNLUK.....	52
1.1.1. Birinci Tekil Kişilerde Özne-Yüklem Uygunluğu.....	52
1.1.2. İkinci Tekil Kişilerde Özne-Yüklem Uygunluğu.....	53
1.1.3. Üçüncü Tekil ve Çoğul Kişilerde ve Diğer Varlıklarda Özne-Yüklem Uygunluğu.....	53
1.2. KİŞİ BAKIMINDAN UYGUNLUK.....	57
SONUÇ	59
KAYNAKÇA.....	60

KISALTMALAR

AB	: Ahmet Beserek
AK	: Ahmet Köklügiller
BP	: Burhan Paçacıoğlu
CK	: Cahit Külebi
FB	: Fuat Bozkurt
HD	: Hikmet Dizdaroğlu
HE	: Haydar Ediskun
HİD	: Halil İbrahim Delice
HZ	: Hamza Zülfikar
İC	: İsmet Cemiloğlu
KA	: Kemal Ateş
KB	: Kaya Bilgegil
LK	: Leyla Karahan
ME	: Muharrem Ergin
MG	: Münteha Gül
MH	: Mehmet Hengirmen
MMK	: M. Metin Karaörs
MÖ	: Mehmet Özmen
NK	: Nurettin Koç
NSA	: Neşer Atabay, Sevgi Özel, Ayfer Çam
RŞ	: Rasim Şimşek
SE	: Süer Eker
SG	: Sezai Güneş
SY	: Semahat Yüksel
TK	: Tahir Kahraman
TNG	: Tahir Nejat Gencan
VH	: Vecihe Hatiboğlu
YÇ	: Yusuf Çotuksöken
YO	: Yusuf Olgun
YY	: Yaşar Yörük

GİRİŞ

Dil araştırmacılarının tanımlarına baktığımızda, dilin insanlar arasında anlaşmayı sağlayan en temel vasıta olduğunu görüyoruz. İnsanlar en değerli varlığımız olan bu dili günümüzde pek özentisiz kullanmaktadır. Özentisiz kullanılan bu dil meramımızı anlatmada bizi zor durumlarda bırakmaktadır.

Dilin doğru ve etkin kullanımı sözcüklerin, cümlelerin yerinde ve doğru kullanılmasına bağlıdır. Türkçede söz diziminin en önemli özelliği, cümlede ana unsur olan yüklem genellikle sonda bulunmasıdır. Bu özellik Türkçeyi diğer bazı dillerden ayırır (Karahana, 2008: 9).

Türkçedeki söz dizimi kuralları sağlam olmakla birlikte, Türkçenin yapısında yer alan esneklik de cümle ögelerinin çeşitli nedenlerle yer değiştirmesini sağlamıştır (Şimşek, 1987: 47). Ögelerin yer değiştirmesi söz diziminde farklı uygulamaları da ortaya çıkarmış ve araştırmacıları yeni incelemelere yöneltmiştir.

Araştırmacılar tarafından hâlâ tam olarak açıklığa kavuşturulamayan, söz diziminde ana ögelerden biri olan “yüklem”, ele alınması gereken konulardan biridir. Esasında söz dizimi konusunda birçok inceleme ve araştırma bulunmasına karşın dilcilerimizin kendi aralarında bir birlik ve tutarlılık bulunmamaktadır. Bazı ikilemlerin buradan ortaya çıktığı da yadsınamaz bir gerçektir.

Yüklem, konusunda bugüne kadar ayrıntılı bir inceleme yapılmamış olması bizi böyle bir çalışmaya iten nedendir. Yükleme yapısı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bu noktada bizim bu çalışmadaki amacımız, yüklem üzerine yapılmış incelemelerden yola çıkarak yüklem yapısını, kuruluşunu, cümledeki kullanımını ve bu konulardaki farklı görüşleri ortaya çıkarmaktır.

Bu çalışmamızı “Türkiye Türkçesinde Yüklem” ana başlığı altında üç bölüme ayırdık. Çalışmamız, Türkiye Türkçesinde yüklem olan sözcükler, yüklem türleri, cümle çeşitleri hakkında araştırmacıların görüşlerinden faydalanarak yüklem yapısını, yerini, türünü ortaya koymak, karşılaştırmalar yaparak ortak bir görüşte birliktelik sağlama amacını taşımaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

YÜKLEMİN TANIMI, ÖZELLİKLERİ VE YAPISI

1. TANIM

İncelediğimiz dil bilgisi kitaplarında tespit ettiğimiz tanımların bazılarını alarak konumuza giriş yapmak istiyoruz.

“Fiil cümlede hareketi, oluşu, yapışı, hadiseyi, hükmü karşılayan unsurdur. Cümlenin esaslı unsuru, ana unsuru, temel unsuru, cümlenin direğidir.” (Ergin, 1984 : 399).

“Yargının yüklediği kılış, oluş ve vasfı kapsayan unsur yüklem adını alır. Yüklem yargının dolayısıyla cümlenin düğümlendiği kelimedir. Cümlelerin cinsini de onun yapılışı belli eder.” (Banguoğlu, 1988 : 520-525).

“Tümcede iş, oluş, kılış, düşünce, imge, yargı... anlatan sözcüktür. Sözdizimi bakımından içinde iş, oluş, kılış, yargı anlamı bulunan her sözcüğe, eyleme eylemsiye, eylem görevli sözcüklere yüklem denir.” (Gencan, 1979 : 79).

“Yüklem, tümcede eylem, oluş, durum, istek bildiren dilbilgisi birliğinin görev adıdır. Yüklem, tümcenin temel direğidir.” (Dizdaroğlu, 1976 : 15).

“Tümcede yargıyı yüklenen çekimli eyleme yüklem denir. Taşıdığı yargı nedeniyle yüklem, kişi ve zaman kavramlarının yanında, olumluluk, olumsuzluk, soru ve buyrum gibi kavramları da bildirir. Bu nedenle tümcenin en önemli ögesidir.” (Atabay, Özel, Çam, 1981 : 20).

“Cümlede yargı bildiren çekimli unsur yüklemidir. İş, oluş, hareket, durum yüklem tarafından karşılanır.” (Karahana, 1997 : 46).

“Yüklem, cümleyi bir yargıyla sonuca hazırlayan ya da cümleyi sonuca bağlayan kelime öbeğidir; kelime niteliğinde bir hece ya da harftir.” (Ediskun, 1999 : 328).

“Yüklem, eylem çekimine girmiş sözcüğün tümcedeki görev adıdır. Her türlü yüklem bir kişi kavramı vermesi, bir eylem çekimine girmesi gerekir. Yüklem ya ad soylu bir sözcükle ya da eylem soylu bir sözcükle kurulur.” (Hatipoğlu, 1972 : 101).

“Tümce içinde kip ve kişi ekleri alan, yani çekimlenmiş eylemdir. Kişileri ve kipleri belirtebilen yüklem, tek başına bir tümce oluşturabilecek yeterliktedir. Tek bir yüklem içinde yargı, zaman, kişi öğeleri bulunur.” (Eker, 2005 : 452-453).

“Yüklem ya kendisine ek fiilin bağlandığı isim soyundan bir kelime yahut çekimli bir fiil olur. Cümlelerin bütün öğeleri yüklem sayesinde varlık kazanır.” (Bilgegil, 1982 : 13).

Yüklem konusunda dil araştırmacılarının yaptıkları tanımlara baktığımızda hemen hepsinin benzer tanımlar üzerinde birleştiklerini söyleyebiliriz.¹

Yukarıdaki tanımlardan yola çıkarak genel bir yüklem tanımı yapmak gerekirse; *cümlede oluş, iş hareket bildiren, cümlelerin ifade ettiği hüküm, düşünce ve duyguyu içeren fiil veya isim soylu bir sözcük veya sözcük grubu olabilen, cümlelerin bütün öğelerinin bağlı olduğu temel ögedir.* Yüklem olan unsur, çekimli bir fiil veya ek fiille çekimlenmiş bir isimdir. Genellikle cümlelerin sonunda bulunur. Günlük konuşmalarda, atasözlerinde ve şiir dilinde yüklem yerini değiştirebilir. Bir cümlede birden fazla özne, nesne, zarf tümleci ve yer tamlayıcısı bulunabilir. Ancak yüklem tektir. Bir söz dizisi içindeki yüklem sayısı, cümle sayısını gösterir. Birleşik cümlelerdeki her bir yüklem bir başka cümleyi işaret eder.

---

¹ Bkz. Kaynakçada yer alan eserler.

2. YÜKLEM OLARAK KULLANILAN SÖZCÜKLER

Cümlelerde yüklem olan sözcük veya sözcük grupları dil araştırmacıları tarafından farklı başlıklar altında ele alınmıştır. Biz bu çalışmamızda dil araştırmacılarının tasniflerinden yola çıkarak kendi tasnifimizi oluşturduk. Çalışmada dil araştırmacılarının örnek ve bilgilerine de atıfta bulunduk.

2.1. İSİM VEYA İSİM OLARAK KULLANILAN SÖZCÜKLERDEN YÜKLEM

Cümlede isim veya isim olarak kullanılan sözcükler, yalın durumda veya bildirme eklerini alarak yüklem göreviyle kullanılırlar. Çekimli eylemler dışındaki bütün dil bilgisi birlikleri, ad tümcesi kurar (Şahin, 1999: 312). İsimler, sıfatlar, adıllar, belirteçler, ilgeçler, bağlaçlar, ünlemler, fiilimsiler, yansımalar, ekler, var ve yok sözcükleri yüklem olurlar. Dil araştırmacıları arasında da bu sıralamayla ilgili genel bir birliktelik söz konusudur. Ancak bazı farklı görüşler de bulunmaktadır. Yeri geldikçe bu görüşlere de çalışmamız içerisinde yer verilecektir.

2.1.1. İsimler

İsimler cümlede yüklem olarak kullanılabilirler.

“Türkiye’nin başkenti **Ankara’dır.**” (TNG)

“Bugün sınava geç kalan **Selen’dir**”

“Dadım biliyor, babam Bosna mektupçusu olduğu zaman **kundaktaydım.**”

(Ahmet Rasim, aktaran: Dizdaroğlu, 1976:24)

“Savaşlarda yakılan yıkılan **Anadolu’ydu.**” (VH)

“Bu vahalarda evler **kamıştıdır.**” (Satı Erişen, aktaran: Yörük, 1977: 12)

“Bu yollarda en güvenli taşıt **trendir.**”

“Hayatta, en hakiki mürşit **ilimdir.**” (K. Atatürk)

“Anadolu’nun taşı toprağı **altındandır.**” (HE)

“İnsana yön veren **duygu değil, düşüncedir.**” (AK)

2.1.2. Sıfatlar

Aslen sıfat olan sözcükler isimleşerek cümlede yüklem olarak kullanılabilirler.

“Yarabbi, suçum ne kadar büyük olsa da, senin rahmetin ondan yüz bin kat daha **büyüktür.**” (N. Kemal, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 25)

“Bakışlar, **isteksiz, bulanık, umutsuz.**” (Mehmet Seyda, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 26)

“Sigara sağlığa **zararlıdır.**”

“Salonumuz **geniş ve aydınlıktır.**” (VH)

“Dünün yağmuruna inat hava bugün **güneşlidir.**”

“Yaylanın buğdayı **dayanıklısıdır, sağlamdır ve serttir.**” (F. Rıfıkı Atay, aktaran: Ediskun, 1999: 329)

“Bugün biraz **yorgunum.**” (NK)

“Küçük halam benden **yedi yaş büyüktü.**” (O.Kemal, Evi, s.28’den aktaran: Atabay, Özel, Çam, 1981: 22)

2.1.3. Zamirler

Zamirler, cümlede yüklem olarak kullanılabilirler.

“İşte serap dedikleri **buymuş.**” (R. Halit Karay, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 27)

“Sınıfın camını kıran **benim**” (NK)

“Her işi başaran **sensin**” (VH)

“**Bendim** geçen ey sevgili sandalla denizden” (TNG)

“**Sizlersiniz** bu anı ışıklarla Türk eden.” (Yahya Kemal, aktaran : Kahraman, 1996: 170)

“Bu genç şairin gittiği masada oturanlar **kim?**” (S. Ali, İçimizdeki, s. 328’den aktaran: Atabay, Özel, Çam, 1981: 22)

“Bu işin olması için en çok uğraşan **odur.**”

2.1.4. Belirteçler

Aslen belirteç olan sözcükler, isimleşerek cümlede yüklem olarak kullanılabilirler.

“Kapı çalınırken saat ikiden **sonraydı.**” (TNG)

“Postane hemen **şurada.**” (NK)

“Bu durum, kültürel yeniliklerde olduğu gibi kılıkta, davranışlarda, dil sorunlarında da **böyledir.**” (T. Nejat Gencan, aktaran: Şimşek, 1987: 69)

“Vakit daha çok **erkenmiş.**” (NK)

“Ağrıyan yeriniz **şurası mı?**” (VH)

“En kuvvetli olduğumuz zamanımız **bugündür.**” (Atatürk, aktaran: Yörük, 1977: 13)

“Besbelli ölümüm **sabahleyindir.**” (A. Kutsi Tecer, aktaran: Şimşek, 1987: 69)

“O, her gün **buradadır.**” (VH)

2.1.5. İlgeçler

İlgeçler, cümlede yüklem olarak kullanılabilirler. Ancak Yörük, “bu sözcüklerle kullanımı sınırlı yapay tümceler oluşturulur” demektedir. (Yörük, 1977: 14).

“Yemek yerken gözlerini kapaması da **kendine edilen iyiliği bilmemek içinmiş.**” (N. Ataç, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 29)

“Bu elbise sana **göredir.**” (VH)

“Belediye, polis, sıhhiye, hepsi **üzerindeydi.**” (R. Nuri Güntekin, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 29)

“Belirsiz aydınlıkta odanın boyutları genişlemiş **gibiydi.**” (VH)

“Birincisi kılık kıyafete **dairdir.**” (H. Edip Adıvar, aktaran: Şimşek, 1987:70)

“Ne **mal iledir** ne **can iledir**; Beyim ululuk **kemal iledir.**” (TNG)

“En çok kullanılan benzetme ilgeci **gibi'dir**” (YY)

2.1.6. Bağlaçlar

Bağlaçlar ve bağlaç öbekleri cümlede yüklem olarak kullanılabilirler. İlgeçler bahsinde değindiğimiz gibi Yaşar Yörük, bağlaçlarla ilgili de aynı görüşü yani, “bu

sözcüklerle kullanımı sınırlı yapay tümceler oluşturulur” görüşünü ileri sürer (Yörük, 1977: 14). Ancak öbek oluşturan bağlaçlarla yapılan yüklemelerde yapay cümle oluşturmadığı açıkça görülür.

“Farsçadan gelen bu bağlaçların eskiden söylenişi **gâh’tur.**” (T. Nejat Gencan, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 29)

“Etrafımızdaki ağaçlar ekseriyetle **söğüt ve selvidir.**” (A.Haşım, aktaran: Kahraman, 1996: 170)

“Sen Türkiye gibi **aydınlık ve güzelsin.**” (Cahit Külebi, aktaran: Şimşek, 1987: 71)

“Fabrikam, mühendisin kaçtı, **ya dur, ya patla!**” (N. Fazıl Kısakürek, aktaran: Şimşek, 1987: 71)

“En çok kullanılan bağlaç **ve’dır.**” (NK)

“Dahi anlamında kullanılan sözcük **de mi?**” (VH)

“İki ve daha çok anlatımı bağlayan bölücüklerden biri de **hem... hem’dır.**” (A. Cevat Emre, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 29)

“Ataç’ın sevmediği tek bağlaç **ve’dır.**” (YY)

“Anlamca ilgili tümceleri birbirine bağlayan bağlaçlardan eskiden en çok kullanılanları **zira, lakin, fakat idi.**” (HD)

2.1.7. Ünlemler

Ünlemler de cümlede yüklem olarak kullanılabilirler. Ancak sıklıkla kullanılmazlar, genellikle dil bilgisi kurallarıyla ilgili cümlelerde kullanılırlar. Bu sözcüklerle kullanımı sınırlı yapay tümceler oluşturulur.(Yörük, 1977: 14).

“Atatürk’ün söylevlerinde sıkça rastlanan öbekleşmiş ünlemler, **Ey Türk Gençliği, Ey Türk İstikbalinin Evladı, Türk Çocuğu, Sevgili Vatandaşlarım’dır!**” (HD)

“**Ahımdır** onu mahveden!” (VH)

“En çok kullanılan ünlem **of’tur!**” (NK)

“Kimine **hay hay**, kimine **vay vay!**” (VH)

“Çağırma bildiren bir ünlem de **hey’dir!**” (YY)

“Sevindiği zaman ağzından çıkan söz **yaşasın’dı!**” (HD)

2.1.8. Yansımalar

Yansımalar, cümlede yüklem olarak kullanılabilirler.

“Karısı **hüngür hüngürdü.**” (Metin İlkin, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 30)

“Dudakları **tir tir.**” (Özcan Güven, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 30)

“Taa Sirkeci’den Florya’ya kadar uzanan Sahil Yolu’nda arabalar **vızır vızırdı.**” (Hakkı Özkan, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 30)

“Delikanlı gençliğinin etkisiyle her an **fıkır fıkırdı.**”

“Dışarıda bahar yağmuru **şakır şakır.**”

2.1.9. Filimsiler

2.1.9.1. İsim-fiiller (Eylemliler)

İsim- fiiller, cümlede yüklem olarak kullanılabilirler.

“Eserin en büyük fazileti okuyanları kahkahalarla **güldürmesidir.**” (Ahmet Mithat, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 32)

“Görevimiz **çalışmaktır.**” (VH)

“Bu gidiş, **gidiş değil.**” (Mustafa Ekmekçi, aktaran: Yörük, 1977: 16)

“Kendi aklını kullanmayan insan, kitapların en güzeline de inansa, özgür **düşünemiyor demektir.**” (Eyuboğlu, Mavi, s.34’ten aktaran: Atabay, Özel, Çam, 1981: 23)

“Sanatsal eylemin ilk koşulu **algılamaktır.**” (Ayhan Gerçekler, aktaran: Yörük, 1977:16)

“Çünkü sevdaya şiirler **ozanın can verişidir.**” (C.Külebi, aktaran: Şimşek, 1987: 73)

“Türk hayranlığı, bir Türk sanatının varlığını ve değerini yeni bilinçle **anlamaktır.**” (Eyuboğlu, Denemeler, s.7’den aktaran: Atabay, Özel, Çam, 1981: 24)

2.1.9.2 Sıfat- fiiller

Bazı sıfat-fiiller de yüklem olurlar. Dizdaroğlu da, “ortaçlardan ancak –en, -dik, -diği, -eceği ekleriyle türeyenler yüklem olabilir” der (Dizdaroğlu, 1976: 33).

Buna karşılık Vecihe Hatiboğlu ise “her türlü ortacın yüklem olabileceğini” söyler (Hatiboğlu, 1972: 103).

“Bu iki işten bir tanesi pek seyrek **yapılan**, bir tanesi de hiç **yapılmayanlardandır.**” (Yakup Kadri, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 33)

“At **binenin**, kılıç **kuşananındır.**” (Atasözü, aktaran: Yörük, 1977: 16)

“Yarın, bugünü iyi **değerlendirenlerindir.**” (Ahmet Say, aktaran:Yörük, 1977: 16)

“Ödülü kazanan **eski bir tandıktır.**” (VH)

“Önemli olan, kullandığı yerin gerektirdiği anlamı **yüklenip yüklenmediğidir.**” (Mehmet Salihoğlu, aktaran: Şimşek, 1987: 73)

“Üzerinde birleşilecek temel ilke ise **Osmanlıcanın ölmüş olduğudur.**” (E. Özdemir, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 33)

“Başarılı olan öğrenciler , günü gününe **çalışanlardır.**” (VH)

2.1.9.3. Zarf-fiiller

Zarf-fiillerin birkaçı yüklem göreviyle kullanılabilirler.

Dizdaroğlu, “ulaçlar eylemsi niteliklerini yitirerek yüklem olabilirler.” fikrini savunmaktadır (Dizdaroğlu, 1976: 33).

Yörük’e göre de “ulaçlar bağımsız tümcelerin yüklemi olamazlar.” (Yörük, 1977: 14)

Hatiboğlu’na göre de “ulaçlardan Türkiye Türkçesinde yüklem yapılamaz.” (Hatiboğlu, 1972: 103).

Gencan ise, bütün bu söylenenleri toplayarak zarf-fiillerin ek eylemle yüklem olabileceğini belirtir (Gencan, 1979: 80).

“Yaklaşman bizi **istediğinden değil bize alışamadığından, bilmediğinden.**” (N. Ataç, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 34)

“Şirin dahi kast etmesi cana **gülerektir.**” (TNG)

“Bence bayram **ufukta gün bitince**dir.” (C.Sıtkı Tarancı, aktaran: Şimşek, 1987: 74)

“Çarmıha **gerilmek üzere** her biri.” (Bekir Yıldız, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 34)

“Geçmiş bir zamanı kalbim **bulmak üzere**dir.” (A. Muhip Dranas, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 34)

2.1.10. Ekler, Sesler, Heceler

Ekler, sesler ve heceler, ekfiille veya bildirme ekleri olarak yüklem olurlar. Bu tür yolla yapılan cümleler sınırlı, dil bilgisi kurallarıyla ilgili cümlelerdir.

“Ünlü ile biten tamlayıcılarda kaynaştırma harfi **n**, tamlamalarda **s’dir.**” (T. Nejat Gencan, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 22)

“Türkçede yarı ünlü adı verilen biricik ses, **y’dir.**” (Muzaffer Tansu, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 22)

“Bunun da aslı Orhon, Uygur ve Karahanlı Türkçesindeki **-gu/-gü’dür.**” (Vecihe Hatiboğlu, aktaran: Kahraman, 1996: 170)

“Bağlama ulaçlarının ekleri **-ip** ve bazı hallerde **-erek’tir.**” (HD)

“Bu harflerin sertleri **ç,k,p,t’dir.**” (TNG)

“Benzeşlik morfeplerinden biri **-en’dir.**” (A.Cevat Emre, aktaran:Dizdaroğlu,1976:23)

“Türkiye sözcüğünün son hecesi **ye’dir.**” (HD)

“Düz vokaller, fonetik bölümünde gördüğümüz gibi **a,e,ı,i’dir.**” (HE)

2.1.11. Var ve Yok Sözcükleri

Var ve yok sözcükleri de cümlede yüklem göreviyle kullanılırlar. Şahin, “isim cümlesinin yüklemi konumunda var ve yok sözcükleri i- fiilinin tüm çekimlerinde kullanılabilir” der (Şahin, 1999: 313).

“Ağaçların üzerinde uzun ve atlas bir etek dolaşmış gibi fişirtılar **vardı.**” (S. Ali, Değirmen, s.177’den aktaran: Atabay, Özel, Çam, 1981: 22)

“Evladım, anan baban **var mı** köyünde?” (YY)

“Her yatakta birer beyaz keçe **var.**” (İlhan Tarus, aktaran: Şimşek, 1987: 74)

“Yarin bize selamı **yok mu?**” (TNG)

“Vapura yirmi beş dakika **var.**” (Oktay Rifat, aktaran: Şimşek, 1987: 75)

“Benim doğduğum köylerde buğday tarlaları **yoktu.**” (CK)

“Haber **yok mu** Manisa’dan?” (Kemal Tahir, Yorgun, s.233 aktaran: Atabay, Özel, Çam, 1981:23)

“Bizim evin alt katı, üst katı **yok mu?**” (H. Rahmi Gürpınar, aktaran: Kahraman, 1996: 170)

2.2. FİLLER

Fiillerin en öncelikli görevi cümlede yüklem olmalarıdır. Genellikle dil araştırmacılarının ortak fikri her çekimli fiilin yüklem oluşturduğudur. Kahraman da “Bütün temel fiiller, tek kelime olarak ya da birleşik fiil biçiminde yüklem oluştururlar” der (Kahraman, 1996: 169).

“Ali Bey, onun sözünü keserek merak ve heyecanla **sordu.**” (N. Kemal, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 31)

“Geldiğim günden beri sürekli kar **yağdı.**”

“ Kahveci, yeni gelene hâlâ bir çay olsun **getirmiyordu.**” (S. Faik Abasıyanık, aktaran: Yörük, 1977: 12)

“Rüzgarın çıkardığı hışırtıdan başka hiçbir şey **işitilmiyordu.**” (NK)

“Otobüs yolcuları almak için birdenbire **durdu.**”

“Ülkeyi kurtaran, kalkınma yollarını açan Atatürk **olmuştur.**” (VH)

“Mutluluk gibi , dostluk gibi sanat da ancak anlaşmış sevgilerle **gelişebiliyor.**”(Eyuboğlu, Denemeler, s.502’den aktaran: Atabay, Özel, Çam, 1981: 25)

“Hiçbirinin , yardımını esirgemiş olduğunu **zannetmiyorum.**” (O. Veli, Edebiyat, s.33’den aktaran: Atabay, Özel, Çam, 1981: 27)

“Bunu bitirebilmek için bana **yardım eder misin?**”

“Bakarsan bağ, bakmazsan dağ **olur.**” (Atasözü)

2.3. SÖZCÜK ÖBEKLERİ

Sözcük öbekleri de cümlede yüklem olurlar. Sözcük öbekleri birlikte kullanımla bir bütün oluştururlar, ortak kullanımla bir anlam oluştururlar.

“ ‘Tatlı Sır’ gecesi Afife kaçtıktan sonra Kadıköy merkez memuru **küplere binmişti.**” (H. Fahri Ozansoy, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 35)

“ Evimden dışarı çıktığımda **barut gibiydim.**” (Mehdi Halıcı, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 35)

“Oooh... yaşamak hakikaten **dozulamayacak kadar tatlı bir şey.**” (Güntekin, Gece, s.34’ten aktaran: Atabay, Özel, Çam, 1981: 24)

“Bugünler, **köşk içinde büyük birer ehemmiyeti olan meşhur reçel kaynatma günleriydi.**” (A. Ş. Hisar, Çamlıca, s.148’den aktaran: Atabay, Özel, Çam: 1981: 24)

“Benim kardeşim **şu kıvrık saçlı çocuk.**” (NK)

“Çocuğunun adam olması **her annenin en büyük dileğidir.**” (NK)

“Bu, **babasının yakın arkadaşlarından ve aynı gece nöbetçi kaldıkları Hakkı Bey idi.**” (H. Edip Adıvar, aktaran: Şimşek, 1987: 70)

“Hayat, **devinim ve değişştir.**” (Orhan Burian, aktaran: Yörük, 1977: 15)

“Ben **sağlam bir adamım.**” (T. Fikret, aktaran: Ediskun, 1999: 329)

“Çocukluk **saadetin kendisidir.**” (TNG)

“Ali, **nazlı bir şehir çocuğu.**” (VH)

2.4. CÜMLELER

Cümleler de başka bir cümlenin yüklemi olarak görev alırlar. Ayrıca biz bu çalışmamızda kalıplaşmış cümleler olduğu için atasözlerini ayrı olarak değil, bu sınıflandırma içerisinde vermeyi uygun gördük.

“Edebiyatımızın şiarı: **“Çok laf, az eser”dir.**” (Ö. Seyfettin, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 36)

“En çok sevdiği söz **‘Kötülüğün mutlak cezası vardır’ imiş.**” (H. Edip Adivar, aktaran: Dizdaroğlu, 1976:36)

“Bunun başlıca esprisi de **“Hadi canım sen de” idi.**” (Haldun Taner, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 36)

“Ne sorarlarsa sorsunlar, ‘ben biliyorum’du cevabı” (Yaşar Kemal, aktaran: Ediskun, 1999: 330)

“Her zaman söylendiği gibi, acele işe şeytan karışır.”

“Hizipçiliğin adı da **‘Tencere dibin kara, seninki benden kara’dır.’**” (Örsan Öymen, aktaran: Didaroğlu, 1976: 36)

Yaptığımız incelemeler sonucunda genellikle yüklem olarak kullanılabilen unsurların dört ana grupta toplandığını görüyoruz. Bunlar arasında isim veya isim soylu sözcükler farklı yapılarda yüklem olarak karşımıza çıkmaktadır. Fiillerin ise bir cümlenin temel ögesi olduğunu, her türlü iş, oluş ve hareketin fiillerle karşılandığını görüyoruz.

3. YÜKLEM TÜRLERİ

Türkiye Türkçesinde yüklem farklı biçimlerde kullanılır. Bu durum yüklem kullanımıındaki özelliklerini belirler.

3.1. İKİ SÖZCÜKLÜ YÜKLEM

Dizdaroğlu’na göre, bazı cümlelerin yüklemi, ikileme şeklinde iki fiilden veya *var* ile *yok* sözcüklerinin birlikte kullanılmasından oluşur. Bu durum hem anlamı güçlendirir hem de cümleye anlatım özelliği kazandırır (Dizdaroğlu, 1976: 15).

“Bir otomobil arkamızdan kumandanları **aldı götürüyor.**” (H. Edip Adivar, aktaran: Dizdaroğlu, 1976:15)

“Üçüncü katta asansörden çıkınca Ragıp Avşar **koptu gitti.**” (Haldun Taner, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 16)

“Baktık, Ali Şahin çardağa **yaklaştı yaklaşıp.**” (Necati Cumalı, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 16)

“Gazeteler Şimdiye değin **dađıtılmıŐ olmalı**” (Mustafa Kutlu, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 16)

“Bu kara kuru oğlan kadar **var yok**” (Demirtaş Ceyhun, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 16)

3.2. YİNELENMİŞ YÜKLEM

Dizdaroğlu, anlamı güçlendirmek, okuyucuyu etkilemek amacıyla yüklem in yinelenebileceğini belirtir. (Dizdaroğlu, 1976: 16)

“Zavallı hayvan, tehevürle dönüyor ve bu sefer de sol böğrü ile demir çubukları **zorluyor, zorluyordu.**” (Süleyman Nazif, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 17)

“Bu lüzumu aydın maydın herkese anlatmamız ve kırk elli milyonda durmadan çaresine bakmamız Türkiye’nin ve milletimizin refahı için **Őarttır, Őarttır, Őarttır.**” (Burhan Felek, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 17)

“EriŐemediđimiz yüksekliklerde yeni yaŐantılar doğuyor, biz zavallı karasinekleri gökle yer arasında ezmek istercesine **çoğalıyor, çoğaluyordu.**” (Necati Cumalı, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 17)

“Hâlâ **korkuyorum, korkuyorum, korkuyorum.**” (H. Edip Adivar, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 17)

3.3. PEKİŞTİRİLMİŞ YÜKLEM

Şimşek’ e göre, pekiştirilmiş yüklem ler, çekimli eylemlerin yinelenmesiyle kurulur. Yinelenen sözcükler arasına ilgeç niteliğinde bağlayıcı ögeler girer. Bu tür yüklem ler *ikileme öbeği* yapısındadırlar ve anlam olarak sürerlilik eylemleriyle birleŐirler (Şimşek, 1987: 57).

“Geldi köy kızları, el bağladılar...

Diz çöküp **ağladılar, ağladılar!**” (Yahya Kemal Beyatlı, aktaran: Şimşek, 1987: 57)

“Devrilen civanlar **yiğit ki yiğit.**” (Osman Atilla, aktaran: Şimşek, 1987: 57)

Dizdaroğlu'na göre, kökteş eylemler arasına çeşitli takılar, nlemler, bağlaçlar, kalıplaşmış sözler veya deyimler getirilerek yüklemin anlamı pekiştirilir (Dizdaroğlu, 1976: 17).

Koç'a göre, anlamı güçlendirmek amacıyla yüklem pekiştirilir (Koç, 1992: 215).

“Dediğini **yapar mı yapar**” (NK)

“Kylyz mylyz ama, ben sizi evime almam **der de der**, davulcu yolladım da mı çağırdım **der de der.**” (Metin İlkin, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 18)

“Hayat kimilerine göre **zor ki zor.**” (Fikret Otyam, aktaran : Dizdaroğlu, 1976: 18)

3.4. ORTAK YÜKLEM

Dizdaroğlu'na göre aynı yükleme bağlı sıralı tümcelerde, yüklem, her tümcede yinelenmeyerek tümcelerin birinde bulunabilir. Bu yüklem, sıralı tümceyi oluşturan bütün tümcelerin ortak yüklemidir (Dizdaroğlu, 1976: 18).

Atabay'a göre sıralı cümleyi oluşturan bağımsız cümlelerin her birinde bir tek özne, aynı türden bir tek nesne, aynı türden bir tek dolaylı tmle, aynı türde ve aynı yapıda bir tek belirteç tümleci, aynı yapıda bir tek ilgeç tümleci bulunur (Atabay, zel, am, 1981:107).

“Pilevne Ovasını görmek, arz üzerinde hakir bir mezarı bile kalmayan zavallı babamın ruhunu biraz teneffüs etmek **istiyordum.**” (Cenap şehabettin, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 19)

“Kibar tavrından, mağrur skunundan, düzgün sözlerinden onun öyle adi bir insan olmadığı **belliydi.**” (Ömer Seyfettin, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 19)

“Demir nemden, insan gamdan **rr.**” (Atasözü, aktaran: Atabay, zel, am,1981: 107)

Hengirmen'e göre içinde birden çok özne, nesne, tmle bulunan ve ortak bir yükleme bağlanan cümlelerde bu ögeler eşit değerli ge sayılırlar (Hengirmen, 1995: 349).

“İnsanlar baharda, yazda, kışta, gençlikte ve yaşlılıkta sağlıklarına **dikkat etmelidirler.**” (MH)

Dizdaroğlu’na gore ortak yuklemlı tumcelerde ogeler ayrı olabilir.
(Dizdaroğlu, 1976: 20)

“Kimi oz Turke yuzunden **kızıyor** bana, kimi de devrik tumce yuzunden.”
(HD)

İKİNCİ BÖLÜM

CÜMLE ÇEŞİTLERİ

1. YÜKLEMİN TÜRÜNE GÖRE CÜMLELER

Türkçede söz varlığı genelde isimler ve fiiller olmak üzere ikiye ayrılır. Geleneksel dil bilgisi anlayışında cümleleri, yüklem türüne göre yapılan sınıflandırmada isim cümlesi ve fiil cümlesi olmak üzere iki bölümde inceliyoruz. Çalışmamızı oluştururken incelediğimiz kaynaklarda da dil araştırmacıları tarafından aynı sınıflandırmanın yapılmış olduğunu tespit ettik.

1.1. İSİM CÜMLESİ

Türkçede, isim cümlesi oldukça yaygın olarak kullanılan bir cümle türüdür. Dil bilgisi araştırmacılarının birçoğu çalışmalarında isim cümlelerine ayrıntılı olarak yer vermişlerdir. Bu çalışmamızda isim cümlelerini, araştırmacıların bu konuyla ilgili incelemelerini göz önüne alarak, bilgilerimizin daha anlaşılır olması açısından, dört alt başlıkta toplamayı uygun gördük.

1.1.1. İsimlerin Oluşturduğu Cümleler

Her türlü isim veya da isim soylu sözcükler (isimler, sıfatlar, zamirler, edatlar, bağlaçlar, ünlemler, vb.) yalın, ekfiille veya +Dir eki olarak isim cümlesi oluştururlar. İsim cümlelerinin olumsuzu “değil” sözcüğü ile yapılır.

“İstanbul **güzel bir şehirdir.**” (TNG)

“Sanki **bayram kalabalığıydı** bu...” (S. Baran, aktaran: Yörük, 1977: 68)

“İstanbul’un havası sonbaharda çok **güzeldir.**” (ME)

“Doğduğum ev **denizin içinde idi.**” (S. Batu, aktaran: Şimşek, 1987: 180)

“Akli fikri **leyleğin gözündeki tarlada.**” (Yaşar Kemal, aktaran: Şimşek, 1987: 181)

“Sen küçükken **yaramaz bir çocukmuşsun**”(YÇ)

“Çalışırsan yarınlar **senindir.**” (AK)

“Oysa, şairin kanyla imzalanmayan hicviyeler, asırların mahkemesinde imzasız bir mektup kadar **itibarsızdır.**” (C. Meriç, aktaran: Güneş, 1999: 338)

“İyilik **insanın vazifesidir.**” (YO)

“Yaşlandıkça belleğimizin gücünü yitirdiği sanısı **doğru değildir.**” (O. Haçerlioğlu, aktaran: Kahraman, 1996: 198)

“İstanbul’un havası sonbaharda **çok güzeldir.**” (ME)

İsim cümlelerinin yapısında genellikle nesne bulunmadığını biliyoruz. Cemiloğlu’na göre, “yüklemi *borçlu* kelimesi olan isim cümleleri nesne alabilir.” (Cemiloğlu, 2001: 48)

“Bu başarıyı bana **borçludur.**” (İC)

1.1.2. “Var ve Yok” Sözcüklerinin Oluşturduğu Cümleler

“Var ve yok” sözcükleri de isim cümlesi kurar.

“Yalnız bir tek kır kahvesi **vardır**” (Sait Faik, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 168)

“Ne tuhaf, kadının sesinde bir sevinç **vardı**” (Yaşar Kemal, Al Gözüm, s.345’den aktaran: Atabay, Özel, Çam, 1981: 79)

“Yalnız gelin görün ki, hasta adam **yoktu**” (R. Nuri Güntekin, aktaran: Yörük, 1977: 69)

“Ağzı var dili **yok**” (VH)

“Arkadaşları arasında hiç tanıdığı **yoktu**” (LK)

“Bu adamın hiçbir suçu **yok**” (MH)

“Okul bahçesinde birçok kanepeler **vardı.**” (İC)

Ayrıca, bu konuda Şahin’in “*var ve yok*” sözcükleriyle ilgili geniş açıklamalarına bakılabilir (Şahin, 1999:313).

1.1.3. Eylemliklerin Oluşturduğu Cümleler

Eylemlikler de isim cümlesi kurarlar.

Kalma durumundaki eylemlikle kullanılan ve yüklemün şimdiki zaman kavramıyla birlikte geniş zaman kavramı da veren sözcükler isim cümlesi olarak kullanılırlar (Hatiboğlu, 1972: 174).

Şimşek'e göre ise *-mede, -mekte* ekleriyle biçimlenen “gezmede, sezmede, aramada; bilmekte, söylemektedir, yapmaktadır” gibi yüklemeler eylem yüklemidir (Şimşek, 1987: 185).

“Meteoroloji raporlarına göre bugünlerde havanın yağışlı olacağı **bildirilmektedir.**” (VH)

“Yabancı dil bilen öğrenciler, daha başarılı **olmaktadır.**” (VH)

“Bu yaşanan bir şeyi yazmaktır, kendisi yaşamışçasına **yazmaktadır.**” (Akbal, Temmuz, s.11'den aktaran: Atabay, Özel, Çam, 1981: 79)

1.1.4. “Lazım, Gerek, Şart” Sözcüklerinin Oluşturduğu Cümleler

“Lazım, gerek, şart” sözcükleri de ek-fiille çekimlenerek isim cümlesi kurarlar.

“Her çeşit spor faaliyetlerini, Türk gençliğinin milli eğitiminin ana unsurlarından saymak **lazımdır.**” (SE)

“ Sonra gelmeleri **lazımdı, şarttı** artık” (MG)

“Bunların iyice kaynaması **lazımdı**” (MG)

“Yardımanın Kızılay'dan beklenmesi **gerekliydi**”

Bu konuda Gül'ün açıklamalarına da bakılabilir (Gül, 2001: 469-472).

Sonuç olarak, birçok isim veya isim soylu sözcük, isim cümlesi kurabilir ve genellikle bu sözcükler yalın olarak veya bildirme ve ek-fiil olarak çekime katılabilirler.

1.2. FİİL CÜMLESİ

Yüklemi çekimli bir fiille kurulan cümlelere denir. Yüklem basit veya birleşik bir fiil olabilir. Fiil cümleleri haber ve tasarlama kipleriyle kurulur. Fiil

cümlelerini, haber ve tasarlama kipleriyle kurulanlar olmak üzere iki bölümde ele alacağız.

1.2.1 Haber Kipleriyle Kurulan Cümleler

Yüklemi haber kipleriyle (şimdiki zaman, geniş zaman, belirli geçmiş zaman, belirsiz geçmiş zaman, gelecek zaman) kurulan cümlelerdir.

“Ufacık bir tohumda, koskoca bir ağaç **görüyorum.**” (A. Halet Çelebi, aktaran: Yörük, 1977: 65)

“Salonda bütün konuklara büyük bir ziyafet **verildi.**” (MH)

“Bizim eve sık sık **gelirlerdi.**” (VH)

“Şiddetli kış günlerinin arkasından gelen sıcaklık, hepimizi **sevindirmişti.**” (İC)

“Bugün çarşıda çok güzel bir kumaş **gördüm.**” (BP)

“Konuyu enine boyuna öğretmenime **arz ettim.**”

“Annem, pencerenin kenarında sabahtan beri yağın karı **seyrediyordu.**”

“Kadıköy iskelesinde saatlerdir bekleyen yolcular, tıklım tıklım bir vapura **doluştuk.**” (Nesin, Merhaba, s.24’ten aktaran: Atabay, Özel, Çam, 1981: 69)

Yörük, haber kipleriyle kurulan eylem tümcelerinin, yargıyı belli bir zamana bağladığını ifade eder (Yörük,1977:65).

“Otomobille kente giderken duyduğum hoşnutsuzluk daha da **arttı.**” (Necati Cumalı, aktaran:Yörük, 1977: 65)

“Yavaş yavaş **çürüyeceksiniz.**” (Cahit Külebi, aktaran: Yörük, 1977: 66)

“Çalışkanlığının verimlerini merakla **bekliyoruz.**” (Fakir Baykurt, aktaran: Yörük, 1977: 66)

Delice, yüklem olan fiiller konusunda geniş bir açıklama yapar “Fiil dediğimiz kelime türü diğer kelime türlerinden gerek yapı gerek kullanım gerekse üzerine aldığı ekler itibariyle her yönüyle ayrılır. Türkçenin sözdizimi ilkelerinin belirlenmesinde önemli rol oynar.” (Delice, 2002: 208).

Ediskun, fiil cümlesiyle ilgili dil araştırmacılarının genel görüşleri doğrultusunda açıklama yaparken fiil cümlecikleri konusuna da değinir. “Yüklemi bir fiilimsi olan yan yargılı ya da çekimli bir fiil olan temel yargılı cümleciğe de fiil cümleciği denir.” der (Ediskun, 1999: 337).

“Soğuk bir kış günü, karanfil almak için çiçekçi dükkanına **girdim.**” (A. Haşim, aktaran: Ediskun, 1999: 337)

Karahan, fiil cümlelerinin isim cümlelerine göre daha fazla kullanılmasının sebebini, her türlü hareket, iş, oluşun bu cümlelerle karşılanmasına dayandırmaktadır (Karahan, 1997: 68).

Yörük, “eylem tümcelerinde kimi yüklemeler ekeylemin –dir koşacını alabilir. Bu ek, yüklem cinsini değıştirmez; yalnızca anlamını berkitir ya da kesinleştirir.” der (Yörük, 1977: 65).

“Tiyatro adamları da anılmağa değer anı kitapları **bırakmışlardır.**” (Salah Birsell, aktaran: Yörük, 1977: 65)

1.2.2 Tasarlama Kipleriyle Kurulan Cümleler

Yüklemi tasarlama kipleriyle (şart, istek, emir, gereklilik) kurulan cümlelerdir. Tasarlama kipleriyle kurulan fiiller kesin zaman kavramı taşımazlar.

“Milli varlığımıza düşman olanlarla **dost olmayalım.**” (SE)

“Şimdi, Bay Ataç’ın dedikleri üzerinde **duralım.**” (Vedat Günyol, aktaran: Yörük, 1977: 66)

“**Dönsek mi** bu aşkın şafağında? (Arif Damar, aktaran: Yörük, 1977 : 66)

“İnsan yanınca Kerem misali **yanmalı**”

“Uykudan bile mahşer günü **uyanmalı**” (Fakir Baykurt, aktaran: Yörük, 1977: 66).

“Derse zamanında **girmelisiniz.**” (NK)

“- Sarık odasına **hapsetsinler.** Yanına kitap, kalem, kâğıt **vermesinler.**” (Ö. Seyfettin, aktaran: Koç, 1998: 518)

Beserek’e göre, şart kipiyle çekime girmiş fiiller (biliyorsam, gelecekte, gelirsiniz...) temel cümlelerin yüklemi olamaz (Beserek, 1991: 48).

Dizdaroglu'na göre de, koşul bileşik zamanlı eylemler, ancak yan tümce kurarlar. Böylece temel tümcedeki eylemin yapılıp yapılmamasını koşullandırırılar. Bu durumda, temel tümcenin yüklemi, bildirme kiplerinden biri, ya da ekeylem olur (Dizdaroglu, 1976: 176).

“Velhasıl gençliği nasıl geçmişse yaşlılığı da öyle **geçmiş.**” (HD)

“Bu sefer de lastik patlarsa vallah billah köteği muavine değil sana **atarım.**” (HD)

“Kanına ateş düşse de kimseye borç **vermeyeceksin.**” (LK)

“Annem de beni senin karşıladığın gibi karşılar sa evet gitmeyi **düşünüyorum.**” (M. Mungan, aktaran: Koç, 1998: 521)

Sonuç olarak, bazı araştırmacılar da incelemelerinde bu şekilde bir tasnif yapmışlardır (Hatiboğlu, 1972: 174). Fiil cümleleri Türkçede her türlü iş, oluş, hareketi karşılayan cümlelerdir. Haber kipleriyle kurulan cümleler zaman kavramı taşırlarken, tasarlama kipleriyle kurulan cümlelerde kesin bir zaman kavramı yoktur ve kesinlik bildirmezler.

2. YÜKLEMİN YERİNE GÖRE CÜMLELER

Türkçenin genel söz dizimi içerisinde yüklem genellikle son da yer alır. Ancak yüklem in başta, ortada olduğu cümle yapıları da vardır. Şiirlerde, atasözlerinde bu türden cümle yapılarıyla sıkça karşılaşılır. Yüklem in yeri bakımından cümleler dil araştırmacıları tarafından genellikle kurallı yani düz cümle ve devrik yani kuralsız olmak üzere iki başlıkta ele alınmaktadır. Bizim de incelememiz bu iki başlık altında olacaktır. Ancak Dizdaroglu, Yörük, Bozkurt gibi bazı dil araştırmacılarının farklı başlık altında incelediklerini de görmekteyiz.

2.1. KURALLI (DÜZ) CÜMLE

Türkçenin genel yapısı içerisinde yüklem nesirde genellikle son da yer almaktadır. Bu tür cümlelere biz kurallı (düz) cümle adını veriyoruz. Türkçede temel öge son da yer alır. Yüklem de cümle nin temel ögesi olduğu için son da yer alır.

“Bu durumda ozana, genel olarak sanatçıya, toplumu ve kendini aşmak **düşecektir.**”(M. Cevdet Anday, Yasak, s.17’den aktaran: Atabay, Özel, Çam, 1981: 80)

“Çocuklar az önce bahçede **oynuyordu.**” (NSA)

“Yalaktaki su, koyunlar tarafından **içildi**” (HE)

“Çocukların türkü söyleyerek gittiklerini **duydum.**” (AK)

“Adam başına gelecekleri bildiğinden gördüklerini **söylemedi.**” (AK)

“Sade ikimiz, unutmuş, unutulmuş, her türlü kayıttan azade iki mevcut gibi yaşardık, ilk insanlar gibi **yaşardık.**” (M. Rauf, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 249)

“Dil içtimai bir müessesedir, tabii bir **uzviyettir.**” (H. Cahit Yalçın, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 249)

Bozkurt, düz tümce konusunu şu şekilde açıklamaktadır: “Türkçenin kendine özgü anlatımından doğan bir tümce kuruluşu vardır. Buna göre yüklem sonda bulunur. Öteki ögeler ise önem derecelerine göre yüklemden önce gelir. Türkçede genel olarak düz ad ya da eylem tümcesinde ana ve yardımcı ögeler şu şekilde sıralanır.

Özne + Belirteç + Dolaylı Tümleç + Nesne + Yüklem

Bu sıralanışta önem derecelerine göre belirtili nesne, belirteç tümleci ve özne, yüklemden önce kullanılır. Yargının yükünü üzerinde taşıyan yüklem ise, tümcenin sonundadır. Sonuçta düz tümce, yüklemi sonda bulunan tümcedir.” (Bozkurt, 2000: 181-182).

“Avcı silahıyla oynarken arkadaşını **vurdu.**”(FB)

Ediskun’un, “Yüklem Yerin Göre Cümleler” şeklinde bir ayırım yapmayıp sadece “Yüklem Cümledeki Yeri” başlığıyla konuya açıklık getirdiğini görüyoruz. Burada sadece yüklem cümledeki yerini tespit etmişlerdir.

Ediskun, yaptığı tespitte yüklem genellikle cümle sonunda yer aldığını, bunun dilimizin bir özelliği olduğunu ve şu kurala bağlanabileceğini söylemektedir: “Türkçede yardımcı öge, temel ögeden önce gelir, yani temel öge en sonda bulunur.” (Ediskun, 1999: 330).

“Otobüs oldukça boş olmasına rağmen bu ikisi yan yana **düşmüşlerdi.**” (BP)

“Ertesi gün işe gittiğinde masanın üzerinde sarı bir zarf **buldu**”

Bilgegil de Bozkurt’un öğelerin dizilişinin benzeri bir sıralama yapar ancak zarfları daha açıkça belirtir.

Özne + Zaman bildiren zarf tümleci + Hal bildiren zarf tümleci + Derece bildiren zarf tümleci + Dolaylı tümleş + Nesne +Yüklem (Bilgegil, 1982: 51).

Yörük’e göre tümcede öğelerin sıralanışı şöyledir:

Özne + Belirteç tümleci + Belirtili nesne + Yüklem (Yörük, 1977: 93).

Beserek, Türkçe cümle yapısını şu şekilde sıralar :

Özne + Zarf tümleci + Dolaylı tümleş + Nesne + Yüklem (Beserek, 1991: 47).

Gencan’ın açıklaması ilk bakışta biraz karmaşık gibi görünmektedir. Şu şekilde bir değerlendirme yapmaktadır:

Türkçede tümleyici ve belirtici sözcükler, asıl sözcüklerden önce gelir. Ad ve sıfat takımlarında böyle olduğu gibi tümcelerde de tümleşler yüklemün tümleyicileri oldukları için kurallı tümcelerde yüklemden önce gelir. Yani tümleyen tümlenenenden; belirten belirtilenden önce gelir ve kurallı tümceler bir anlam özelliği yoksa şöyle sıralanır:

ÖZNE + YÜKLEM TAKIMI (*belirteç tümleci + d.tümleş*
+ düz tümleş + ilgeç tümleci + yüklem)

“Ben dün Orhan’dan kitabı okumak için **aldım.**” (TNG) (Gencan, 1979: 111-112)

Bazı dil araştırmacılarının bu konuya bakış açılarını yukarıda vermeye çalıştık. Genel olarak kurallı cümleyle ilgili görüşlerin temelde aynı olduğunu gördük. Burada cümlenin asıl ögesinin yüklem olduğu diğer dil araştırmacılarının tespitleriyle de sabittir. Diğer öğelerin ise önem derecelerine göre yükleme yaklaştırıldığı açıktır.

Kurallı (düz) cümlelerin yapısına ilişkin en belirgin şart yüklem sonda bulunmasıdır. Bundan başka birleşik cümlelerde yardımcı cümlelerin yüklemeleri kendi içlerinde yine sonda olmaktadır.

2.2. DEVRİK CÜMLE

Türkçe söz diziminde yüklem sonda bulunur ancak yüklem başta, ortada bulunduğu cümleler de vardır. Bu tür cümleler devrik cümle olarak adlandırılır. Dizdaroğlu bu tür cümlelere kuralsız, bozuk cümle demenin yanlış olduğunu belirtmektedir (Dizdaroğlu, 1976: 250).

Devrik cümleler genellikle konuşmalarda, şiirlerde ve atasözlerinde anlatımı etkili kılmak için kullanılabilir.

“Adam ve karısı hırsla **uzattılar** ellerini” (Onat Kutlar, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 253)

“İstedığı anda da topuklarına dayandığı gibi **fırladı** yerinden” (Selçuk Baran, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 253)

“**Sakla** samanı **gelir** zamanı” (Atasözü, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 252)

“**Çıkar** beni gündüze, **bıktım** artık geceden”

“İçimi **titretiyor** her haber gibi senden” (O. Rıfat, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 257)

“Yangın!... **sarmış** komşuyu. **Kaçın!**... aşağıdaki kapıdan...” (TNG)

“Fikir **adamıyım**, bilim **adamıyım** ben. **Bilirsiniz** bunu, **bilirsiniz de inanamazsınız** bu dediklerime” (TNG)

Dizdaroğlu, “Devrik tümce, düz tümce gibi bir anlatım türüdür; belirli bir düzeni ve kuralları vardır, devrik tümcenin kullanılış alanının çok geniş olduğunu hatta eski metinlerden Oğuz Kağan Destanı’nda, Orhun Yazıtları’nda, Dede Korkut Kitabı’nda bu cümle türünün kullanıldığını belirtir. Bu nedenle eskiden beri yazı dilinde kullanılmakta olduğunu Türkçenin söz dizimi kurallarına aykırı düşmediğini ifade eder. Günümüzde kullanım yeri ise; günlük konuşmalar, atasözleri, deyimler, şiirler, yazınsal yapıtlardır.” der (Dizdaroğlu, 1976: 250-253).

Bilgegil’e göre şu sebeplerle devrik cümleye başvurulur:

- Daraltma (Kasır) maksadıyla: “**Hayder Bey’dir** eski şiiirleri salahiyetle şerhedilecek zat.” (KB)
- Nazımda vezin ve kafiye zaruretiyle: “**Birdir** Allah ondan özge Tanrı **yok.**” (KB)
- Üslupta yeknesaklığı önlemek için: “**Dedim ki:** -Şiir dinlemeğe hiç **heveskâr değilim,** azizim.” (Halit Ziya, Bir Şi’r-i Hayal, s.25’ten aktaran: Bilgegil, 1982: 52)

Akçataş’a göre, devrik yapıdaki cümleler, önem verilen ve arka plana alınan ögeleri düzenleyerek verilecek mesajın daha sağlam bir şekilde iletilmesini sağlar. Yüklem sonrası ögelerin hem dikkatini çekmek, hem de bazı ögeleri arka plana almak için kullanılmasının devrik cümlenin önemli işlevlerinden birisi olduğunu belirtir. (Akçataş, 2002: 605).

Sonuç olarak, devrik cümle sözdizimi bakımından Türkçenin yapısına uygundur. Başlangıçtan beri Türk yazı dilinde devrik tümce kullanılır. Burada amaç sözü daha etkili kılmak ve duyguları çarpıcı bir şekilde anlatmaktır.

3. YAPILARINA GÖRE CÜMLELER

Türkçede cümleler çeşitli kategorilere ayrılmaktadır. Bu kategorilerin bir kısmını yukarıda incelemiştik. Dikkat edilirse bu değerlendirmeler hep yüklemün özelliği ve durumuna göre yapılmıştır. Bu bölümde de cümleyi yapısı bakımından ele alırken en önemli kıstasımız yine yüklemün durumuna göre bir değerlendirme yapmak olacaktır. Aşağıdaki incelemelerimizde yükleme göre cümle yapılarının farklılık taşıdığını göreceğiz. Bu konuda bir sıralama yapılırken dil araştırmacılarının değerlendirme ve sıralamalarına da değineceğiz.

3.1. BASİT CÜMLE

Bünyesinde bir tek yüklemi, yargıyı, hükmü barındıran cümleye basit cümle adını veriyoruz. Bu cümleyi belirleyen temel etken yüklemün tek olmasıdır.

Basit cümlelerin fiilimsi almış olması da cümleyi basit cümle olmaktan çıkarmaz çünkü fiilimsiler yargı bildirmezler (Karahan, 1997: 61); (Zülfikâr, 1995: 648).

“Bizi getiren araba çayın ötesinde **duruyor.**” (RŞ)

“Sıcak yaz aylarını geçirmek için deniz kenarlarına, kırlara, tepelere kaçanlar, şimdi birer birer kışlıklarına **dönüyorlar.**” (LK)

“Rüzgar, denizin yüzünü pürüzlendirerek küçük savaşlar **yaratıyordu.**” (YO)

“Bugün, dil davası esas bakımından **çözülmüştür.**” (A. Sırrı Leved, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 189)

“Vatan, çalışkan insanların omuzları üstünde **yükselir.**” (BP)

3.2. BİRLEŞİK CÜMLE

İçersinde birden çok yargı bulunan ve ana cümleyi çeşitli öğelerle tamamlayan bir veya daha fazla yardımcı cümleyle desteklenen cümlelere birleşik cümle denir.

Birleşik cümle, adı üzerinde birkaç cümleyi içinde barındıran cümledir. Demek ki bu tür cümlelerin içinde birden fazla yüklem vardır. Birleşik cümleleri incelemeye başlamadan önce temel ve yan cümlenin ne olduğunu bilmemiz gerekmektedir.

Dizdaroğlu'na göre, bileşik tümcede asıl yargıyı taşıyan ve genellikle sonda bulunan tümceye **temel cümle** denir. Temel tümce aslında bir yalın tümcedir; kendinden önceki tümcelemsiler, yan tümceler ve iç tümcelerle anlamca bağıntılı olduğu ve kesin yargıyı bildirdiği için temel tümce niteliğini kazanmıştır.

Bir temel tümceye bağlı olarak dilek ya da koşul kipindeki eylemlerle kurulu tümcelere, ya da ki bağlacı ile temel tümceye bağlanan yargılı anlatıma **yan tümce** adı verilir. (Dizdaroğlu, 1976: 191).

Birleşik cümleler genelde beş başlık altında incelenir.

3.2.1. Şartlı Birleşik Cümle

Türkçede başlangıçtan beri kullanılan birleşik cümle tipidir. Şart kipiyle (-sa/-se) kurulur. Şart kipi Türkçede temel cümle kurmaz; sadece yan cümle konumundadır. Temel cümlenin şartını belirler. Söz dizimi içerisinde genellikle şartlı cümle başta, temel cümle sonda bulunur.

“Bir gemim **olsa** gözümü **kapar**, Kabataş’ın önüne demir **atardım.**” (Ö. Seyfettin, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 211)

“Ne kadar hızlı **gidersem** gideyim ona **yetişemem.**” (VH)

“Onunla konuşmayı **düşünüyorsan**, bana **bırak.**” (KA)

“Yazar, toplumun konularına eğilen bir **yazarsa**, o zaman, yazısının toplumsal işlevi olup olmamasına önem **verecektir.** (Salah Birsell, aktaran: Yörük, 1977: 81)

“Ona kaldıramayacağı kadar yük **yüklerseniz** vazifesini **yapamaz.**” (HİD)

Dizdaroğlu, geniş bir açıklamayla yan tümcesi dilek ya da koşul kipinden oluşan tümcenin koşul tümceyi meydana getirdiğini, koşul tümcesinin bir eylemin yapılıp yapılmayacağını, bir başka eylemin oluşuna bağlı kıldığını belirtir. Ayrıca koşul tümcesinin; dilek kipiyle, dilek kipinin bileşik zamanlarıyla, koşul zamanıyla, eylemin koşuluyla kurulduğunu ifade eder (Dizdaroğlu, 1976: 209).

“Pencereyi **açsam** İskoç kırlarının türkülerini ve kaval seslerini duyacağımı **sanıyorum.**” (F. Rıfki Atay, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 210)

“Onun yürüyeceğini **bilseydi** iki mecediyeyi **kaybeder miydi?**” (R. Halit Karay, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 211)

“Ona dair doğduğu günden bugüne kadar hafızasında bir hatıra **kalmışsa** hepsini birer birer **canlandırır.**” (Y. Kadri Karaosmanoğlu, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 212)

“Toplum nasıl insan **içinse** insan da öylece toplum **içindir.**” (O. Haçerlioğlu, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 212)

Gülsevin’e göre –sA eki kip eki değil, zarf-fiil ekidir ve şöyle demektedir: “ –sA eki aslında kiplerden daha çok gerundium ekleriyle fonksiyon birliği göstermektedir.” (Gülsevin, 1990: 276-279).

Atabay’a göre dilek ve koşul bildiren yan tümcelerle oluşmuş, bileşik tümceler eskiden beri dilimizde çok kullanılmaktadır. Ayrıca yan tümcelerinin kimi kez, yüklemi *de/bile* bağlaçlarıyla pekiştirilir (Atabay vd., 1981: 94-95); (Demircan, 2005: 10-13).

“Dahası, tecrübeler babalara **kâr etse** bile, oğullara miras **kalmaz.**” (A. Şinasi Hisar, Çamlıca, s.65’ten aktaran:Atabay, Özel, Çam, 1981: 95)

“Böyle bir **dost çıksa** bile biz **istemeyiz.**” (Yücel, s.20’den aktaran : Demircan, 2005: 11)

“Bilinçle **istemese**m bile, yaşayışıma diken diken **batır** böylesi kurallar.” (Uygur, s.86’dan aktaran : Demircan, 2005: 11)

Yörük, ayrıca koşul tümceciği ve sonuç tümceciğinin yer değiştirebileceğini de belirtir. (Yörük, 1977: 80).

“**Bağışlayın** / sizi unuttumsa...”

Bu değerlendirmelerden şartlı birleşik cümlelerin Türkçenin eski devirlerinden beri var olan asli bir birleşik cümle olduğunu ve şart kipinin hüküm ifade edemeyeceğini bu yüzden de tek başına bir cümle kuramayacağını görüyoruz.

3.2.2. Ki’li Birleşik Cümle

Dilimize Farsçadan geçmiş “ki” bağlacıyla iki cümlelerin birbirine bağlanmasından oluşan cümledir. Bu cümle Türkçe söz dizimi kuralına ters düşer. Çünkü Türkçede yan cümle başta, temel cümle sonda bulunur. Ancak bu cümle türünde “ki” bağlacı ile kurulan cümle temel cümledir ve başta bulunur. Kimi araştırmacılara göre bu cümle yapısı Türkçeye aykırı değildir.

“Yağmur öyle **yükleniyordu ki**, bu gidişle ahşap konağı **eritip çökertecekti**” (K. Tahir, Yorgun, s.188’den aktaran: Atabay, Özel, Çam, 1981: 99)

“**Görülüyordu ki** Halide Hanım Beyrut çocuklarının terbiyesini hemşirelerine bırakarak kendisi büyüklerin terbiyesiyle **uğraşacaktı.**” (İC)

“Yunan neferleri **inandılar ki** canları vücutlarında iken Anadolu toprağını terk etmek **bir saadettir.**” (Y. Kemal Beyatlı, aktaran: Karaörs, 1993: 49)

Bozkurt, bu cümle türünü “ayrışık tümceler” başlığı altında ayrıntılı olarak inceler. Anlatıma farklı bir tat verdiğini, yazıda olsun, konuşmada olsun, asıl söyleyeceğimizi önce söyleyip de onun nedenini sonra açıklamak istediğimiz durumlarda bu tümce türüne başvurulduğunu belirtir (Bozkurt, 2000: 220-221).

“Gazete öyle çok sayfalı **olacak ki**, zor **taşıyacaksınız.**” (FB)

“Görüyorsunuz ki, işler yoluna girmeye başladı.” (FB)

“Bu yolda öylesine **ileri gitti ki**, kendisiyle yapılmış bir konuşmayı , biz, onun birkaç okuru, hiçbir gazetede, hiçbir dergide **okumadık.**” (FB)

Şimşek, ilgi tümcesinin Türk dilinin yapısına aykırı olsaydı Türkçenin bunu bünyesinde barındırmayıp atacağını dolayısıyla yeni Türkçede de bu tümce türünün yaygın bir şekilde kullanılmasının bu yargılı anlatımın bir gereksinimi karşıladığını belirtir (Şimşek, 1987: 302-303).

“Kısa bir zaman sonra **anladım ki** bu odun derdi otelde sade **benim derdim değildir.**” (R. Nuri Güntekin, aktaran: Şimşek, 1987: 304)

“Anadolu’da bir yığın şaheser **var ki** her türlü zahmete **değer.**” (A. Hamdi Tanpınar, aktaran: Şimşek, 1987: 307)

“O kadar hoşuma **gitti ki** zorla Mualla’dan **aldım.**” (R. Nuri Güntekin, aktaran: Şimşek, 1987: 309)

Hatiboğlu, ki’li birleşik cümleyi “bağlaçlı yan tümce” olarak farklı bir adla inceler (Hatiboğlu, 1972: 147). Böyle bir adlandırmaya katılmak zordur. Eğer “bağlaçlı yan tümce” olarak incelemek gerekiyorsa diğer bağlaçları da bu sınıflandırmaya almak gerekirdi. Oysa Hatiboğlu, sadece “ki” bağlacını ele almış, diğer bağlaçları bu başlık altında ele almamıştır.

Delice, konuyu “ki’li birleşik cümle” olarak birleşik cümleler içerisinde değerlendirirken; “ki” bağlacı bir de bağımsız bir cümleyi anlamca pekiştirmek amacıyla kullanılabilir. Bu işlevle cümlede kullanılan ki’leri ne ki’li birleşik cümle ne de ‘ki’ ile bağlanmış cümlelere almamız gerektiğini belirtir (Delice, 2003: 145).

“Şu boğaz harbi nedir? Var mı ki dünyada eşi?” (HİD)

“Anlatıyorum; ama, dinlemiyorsunuz ki” (HİD)

Bu cümle türü, dil araştırmacılarının üzerinde durduğu Türkçenin asli birleşik cümlesinden biridir. Araştırmacıların çalışmalarında genellikle “ki’li birleşik cümle” ya da “ilgi cümlesi” olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu cümle türüyle ilgili verilen örnekleri incelediğimizde , “ki” li birleşik cümlelerin, anlatıma ayrı bir tat ve anlatım gücü verdiğini de söyleyebiliriz.

3.2.3. İç İçe Birleşik Cümle

İç içe birleşik cümle iki veya daha fazla cümleden oluşur. Bu cümle türünde bir temel cümle vardır, diğer cümle veya cümleler temel cümlelerin bir unsuru durumundadır. İç cümle çoğu zaman nesne durumundadır. Bazen iç cümlelerin temel cümlelerin zarfı olduğu durumlar da olur. Bu cümle türünde de birbirinin içine girmiş birden çok hüküm olduğunu görüyoruz. “Demek” fiili en çok iç içe birleşik cümle kuran fiillerden biridir. “Bil-, gör-, görün-, say-, san-, zannet-, duy-“ fiilleri de bir cümleyi kendilerine bir unsur olarak alabilirler.

“Ben seni **geldi biliyordum.**” (MMK)

“Bunu **aldı say**”

“Sen **uyumuşsun zannettim.**” (MMK)

Bazen de cümleler “gibi” ve “diye” edatlarıyla bir grup oluştururlar. Bu durumda da bir başka iç içe birleşik cümle tipiyle karşılaşırız.

“**Gidiyor gibi görünüyor**”

“Kimbilir ne kadar **üzülmüştür diye düşündüm.**” (Y. Nabi Nayır, aktaran: Kahraman, 1996: 210)

Ergin, yukarıda belirttiklerimizi de içine alacak şekilde “gör-, görün-, bil-, say-, san-, zannet-, addet-, hisset-, farz et-, duy-, işit-, um- fiillerinin iç içe birleşik cümle kurabileceğini belirtir.” (Ergin, 1984: 407).

“Bunu duyunca arkadaşları kabahat **senindir dediler.**” (ME)

“O **istemiyor diye yapmayacak mıyız.**” (ME)

“Ben o **gitti biliyordum.**” (ME)

Şimşek, “kaynaşık tümcede iç tümcenin genellikle belirtisiz nesne görevinde bulunduğunu bunun da nedenini iç tümcenin ad durumlarına girmeye pek elverişli olmadığı belirtir.” (Şimşek, 1987: 277).

Genel olarak baktığımızda iç cümlelerin genellikle belirtisiz nesne olduğunu görmekteyiz. Ancak farklı unsurlar olarak görev aldığını da belirtmekte fayda vardır.

“Kırk yaşın altında büyük roman, kırk yaşın üstünde lirik şiir **yazılmaz derler.**” (*Nesne*) (Avni Givda, aktaran: Şimşek, 1987: 281)

“Atatürk’üm ben **ölecek adam değildim, der.**” (*Nesne*) (C. Sıtkı Tarancı, aktaran: Şimşek, 1987: 280)

“**Üşüyeceksin dedi, kadın.**” (*Nesne*) (Hikmet Erhan Bener, aktaran: Şimşek, 1987: 281)

“O akşam Kayalara **‘Güle güle oturun’a! gitmiştik.**” (*D. Tümleç*) (RŞ)

“Kahvedekiler bir anda kendilerini tahta sandalye üstünde **oturur buldular.**” (*Z. Tümleci*) (Oktay Akbal, aktaran: Şimşek, 1987: 281)

İç içe birleşik cümlelerin, bir temel cümleyle bunun içinde yer alan temel cümlelerin bir unsurundan oluşan bir birleşik cümle olduğunu, temel cümlelerin unsuru konumunda bulunan iç cümlelerin de genellikle bu temel cümlelerin nesnesi olduğunu bazen de zarf tümleci veya dolaylı tümleci olarak görev aldığını söyleyebiliriz.

3.2.4. Bağlı Birleşik Cümle

Bağlı birleşik cümleler birbirlerine bağlaçlarla bağlanan cümlelerden oluşur. Bu bağlaçlar ve, veya, ama, meğer, fakat, hatta, ancak, lakin, ne....ne, kah..... kah, mademki gibi bağlaçlardır. Bu bağlaçlardan bazıları da cümlelerin başına doğrudan doğruya gelebilir.

“Gülünç bir resme bakmamak, fena bir şiiri veya ahenksiz bir musikiyi dinlememek suretiyle bunların zararlı tesirlerinden ruhunuzu **koruyabilirsiniz** fakat fena mimarın eserinden sakınmak **kolay değildir.** (Ahmet Haşim, Bize Göre, aktaran: Karahan, 2008: 89)

“Onlara yardım etmek **istiyordu** fakat elverişli ortamı bir türlü **bulamıyordu.**” (BP)

“Acele olarak **gelmiş** ve annesini **götürmüştü.**” (BP)

Karahan’a göre, her biri müstakil bir cümle olan bu cümleler arasındaki anlam ilişkisi, bağlama edatlarıyla sağlanmakta ve pekiştirilmektedir.

Bağlı cümlelerin bir kısmında yüklemün kip ve şahsı aynı, bir kısmında ise farklıdır (Karahana, 1997: 65).

“Orhan, onun yüzüne doğru biraz **eğildi fakat** titremesi artınca **durdu.**” (Biz İnsanlar’dan aktaran: Karahana, 1997: 65)

“Hava **bulutlu ve** durduğumuz tepe **rüzgarlı idi.**” (Bize Göre’den aktaran: Karahana, 1997: 65)

“Ne doğan güne hükümüm **geçer,**

Ne halden anlayan **bulunur.**” (C. Sıtkı Tarancı’dan aktaran: Karahana, 1997: 66)

Bozkurt, bağlı tümce ile sıralı tümceler arasındaki ayrımın çok önemsiz olduğunu, sıralı tümcelerde bağlaçların yerini virgül, noktalı virgül gibi noktalama işaretlerinin aldığını belirtir (Bozkurt, 2000: 213-219).

“Banka memuru da **olabilirdi;** zabıt katibi de” (FB)

“Ne biz onları **gördük,** ne onlar bizi.” (FB)

“Sizi göremeye **geleceğim ancak** bu hafta **değil.**” (FB)

“Sınavı **başaramadı** halbuki iyi **hazırlanmıştı.**” (FB)

Güneş, genel kabulün dışında bağlı birleşik cümleleri fiilimsi grubundan ibaret bir yan cümle ile bağımsız cümlelerin birleşmesinden oluşan cümleler olduğunu ve üç ayrı şekilde kurulduğunu belirtir (Güneş, 1999: 346).

“Ben durmadan kendimi **dinliyorum,** çünkü durmadan **anlatıyorum.**” (SG)

“Evet, ne roman bir toplumbilim **kitabı,** ne de şiir doğrular **topluluğudur.**” (SG)

Yörük ve Eker bu cümle türünü “sıralı-bağlı cümleler” olarak birleşik bir yapıda ele alırlar.

Dizdaroğlu, Hatiboğlu, Atabay ve Şimşek, bağlı birleşik cümleleri sıralı cümlelerden farklı düşünmez ve sıralı cümle olarak ele alırlar.

Gencan ve Ergin’de de bu cümle türüne rastlamamaktayız.

3.2.5. Sıralı Birleşik Cümle

Anlamları, zamanları, öznelere birbirine uyan bağımsız cümlelerin bir sıra içinde kullanılmasından oluşan cümlelere sıralı birleşik cümle denir. Bu cümle türünde aynı unsur veya anlam ilgisinin ortak veya farklı görevle birden çok cümlede kullanılması söz konusudur. Bu cümleler nokta (.), virgül (;) ve noktalı virgülle (;) birbirlerinden ayrılırlar. Bu cümleler aslında birer bağımsız cümledir ve tek tek ele alınırsa birer basit cümle oluşturduklarını görebiliriz.

“Çöl çok **değişti**, iptidaları benim nokta kumandanı olduğum yerde develerden başka bir şey **görmüyordum.**” (MÖ)

“**Gençtim, başarılıydım**, güzel günlerin yaklaştığını **düşünüyordum.**” (İC)

“Anadolu; demiryoluna, şoseye, han ve çeşme başlarına inip **çömelmiş**, oğlunu **arıyor**” (F. Rıfkı Atay, aktaran: Koç, 1998: 541)

Ergin, bu cümle türüne çalışmasında yer vermemiştir.

Banguoğlu'nun bu cümleyi “bağlam cümlesi- ulama cümlesi” adı altında ele aldığını ve ayrıca sıralı birleşik cümle olarak değerlendirmedeğini görmekteyiz (Banguoğlu, 1998: 555).

“Turgut bana **bakıyor, gülüyordu.**” (TB)

“Dedem çocukları **almış**, bahçesine **götürmüştü.**” (TB)

Dizdaroğlu, bu cümleyi bağlanışlarına göre değerlendirir. Bağımsız kuruluşta birden çok yargılı anlatımdan oluştuğunu belirtir. Bu değerlendirmede sıralı tümcelerin dört çeşidinin olduğunu görüyoruz. Bu tümceler:

- a. Bağımsız Sıralı Tümce
- b. Bağımlı Sıralı Tümce
- c. Açıklamalı Sıralı Tümce
- d. Karma Sıralı Tümce'dir (Dizdaroğlu, 1976: 223-239).

“Saraya elli altmış adım kalınca muhafızların meşhur kumandanı al atını şahlandırarak **ileri sürdü**, elçinin ta önüne **geldi**, onu **selamladı.**” (*Bağımsız Sıralı Tümce*) (Ö. Seyfettin, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 223)

“Bu hayran gözlerle lekeler, mürekkep lekeleri **değil**, fakat ebedi lacivert semada namütenahi yıldız **serpintileri idi.**” (*Bağımlı Sıralı Tümce*) (A. Haşim, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 233)

“**Sevmem** ‘roman’ sözünü: Türkçe **değil**, üstelik ‘r’ ile **başlıyor.**” (*Açıklamalı Sıralı Tümce*) (N. Ataç, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 240)

“Kaçtığı, saklandığını **biliyordu** ve şimdi ne yapması, nasıl davranması gerektiğine bir türlü **karar veremiyor**, bocalayıp **duruyordu.**” (*Karma Sıralı Tümce*) (Demirtaş Ceyhun, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 243)

Hatiboğlu, anlam yakınlığıyla kurulmuş cümlelerin sıralı cümleleri oluşturduğunu belirtir, bağımlı ve bağımsız sıralı cümle olmak üzere iki kısımda inceler (Hatiboğlu, 1972: 155-157).

Bağımlı Sıralı Tümce: Anlam bakımından birbirine bağlı olan ve öznelere, tümleçleri veya yüklemeleri ortak bulunan tümcelere denir.

“İnsanlar **uyumuyorlar, okuyorlar, örüyorlar,** sessiz sedasız **konusuyorlardı.**” (VH)

“Açlıktan, soğuktan, hepsinden de daha çok yalnızlıktan **üşümüş, büzülmüş, uyumuştur.**” (VH)

“Ev hiç küçük **değildi** ama, adım atacak yer **bulamıyorduk.**” (VH)

Bağımsız Sıralı Tümce: Anlam bakımından birbirine bağlı olduğu halde öznelere, tümleçleri, yüklemeleri ayrı olan tümcelere denir.

“Şu kuru çıplak memlekete ulaşmak için neden bu kadar yollar **aştık,** zahmetlere **katlandık,** insan bir türlü **anlayamıyor.**” (VH)

“Leylekte zerre kadar evlat şefkati olsa, yavrusunu yuvadan **atmazdı,** zavallı yavru da henüz hayata başlarken en acı darbeyi annesinden **yemezdi, mahvolmazdı.**” (VH)

Bilgegil, aynı unsur veya anlam ilgisinin ortak veya farklı görevle birden ziyade cümlede ardarda yer almasının sıralı cümleleri meydana getirdiğine değinmiştir. Bu durumun hem basit cümlede, hem temel cümlede, hem yan

cümleciklerde, hem de girişik ve şartlı cümlelerde karşımıza çıkabileceğini belirtir (Bilgegil, 1982: 82).

“Yarın enstitüye **uğrayacağım**; müdürle **konuşacağım**; imkân bulabilirse, size yardım yollarını aramasını **rica edeceğim**.” (KB)

“Sizi gördüğüm gün, uzak yollara **daldım**; içim garip duygularla **dolu**.” (KB)

“Derslere **devam etmezseniz**, verilen öğütleri **dinlemezseniz** haliniz **fena olur**.” (KB)

Gencan’a göre, sıralı birleşik cümleleri “bağımsız önerme” başlığıyla bize verir.

Başlı başına bir tümce olmasına karşın bir bağlaçla ya da virgül, noktalı virgül gibi bir imle bir tümceye bağlananlara bağımsız önerme denir (Gencan, 1979: 124).

Ayrıca Gencan’ın, bağımsız önermeleri; sıra önermeler ve bağlı önermeler olmak üzere iki kısımda incelediğini görüyoruz. Burada sıra önermeler bizim konumuz olan sıralı birleşik cümleleri oluşturmaktadır.

“Kış; yanaklar **solar**, burunlar **kızarır**, dudaklar birbirini çimdikler, kollar ve dirsekler gövdeye **yapışır**.” (C. Şehabettin, aktaran: Gencan, 1979: 124)

“Yaşlar **kurur**, iniltieler **durur**, çukurlar **dolar**, yangınlar **söner**, mezarlar **çöker**, viraneler **şenlenir**; **her şey bitti sanılır**.” (A. Hikmet Müftüoğlu, aktaran: Gencan, 1979: 124)

Yukarıdaki bazı dil araştırmacılarının sıralı birleşik cümlelerle ilgili görüş ve düşüncelerine yer verdik. Burada dikkatimizi çeken, cümlelerin bazı öğelerinin ve yüklem zamanının ortak olduğudur. İçinde birden fazla hüküm olan bu tür cümleler aynı zamanda birbirlerinden virgül veya noktalı virgülle ayrılmaktadır. Burada incelediğimiz kaynaklardan genelleme yaparsak sıralı birleşik cümleler genellikle “bağımlı ve bağımsız sıralı cümleler” olmak üzere de ikiye ayrılmaktadır.

3.3. GİRİŞİK CÜMLE

Bir temel cümle ile bir veya birden çok yan cümleden kurulan cümledir. Yan cümlesi fiilimsiler üzerine kuruludur. Girişik cümlede yan cümlenin yüklemi

fiilimsilerle kurulduğu için tam bir hüküm bildirmez, çekimli eylem durumunda değildir. Girişik cümlede yan cümle, temel cümlenin bir ögesi konumundadır.

Bu nedenle çalışmamızda girişik cümleyi birleşik cümleler içinde değil de ayrı bir cümle olarak ele almayı uygun gördük. Çoğu dil araştırmacısının da bu şekilde bir sınıflandırma yaptığını görüyoruz.

“Kadın, kötü lokmalar yutar gibi, hıçkırıklarını içine **attı.**” (TNG)

“Ankara’ya gelmişken birkaç gün **kalmınız.**” (KB)

“Bunlar köpeğin tozu dumana katarak geldiğini görünce **korktular.**” (R. Nuri Güntekin, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 203)

“Hayri’nin İshak Efendi’den bu parayı aldığı **şüpheliydi.**” (Mahmut Yesari, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 197)

“Yaşadığımız modern kent hayatında sinir yorgunluğundan kaçmak **güçtür.**” (O. Hançerlioğlu, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 194)

Ergin, Karaörs, Eker ve Karahan bu cümle türüne değinmemişlerdir.

Ancak Zülfikar’a göre, cümlede fiilden yapılmış isim, zarf ve sıfat görevindeki şekillerin bir yargı taşımadığı ve bir zamana bağlı bulunmadığı göz önüne alınırsa, bunlarla kurulan gruplara yan cümle denemez dolayısıyla bu yapılar birleşik bir cümle diye gösterilemez (Zülfikar, 1995: 643).

“Onun etrafa valice selamlar dağıtması, oturmak için boş masalardan birini seçmesi de gizemi çözülmenden kalmış **olaylardandır.**” (Salah Birsal, Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu, s.77’den aktaran : Zülfikar, 1995: 647)

“Halk, hürriyet kahramanlarından biri sanarak beni, onların elinden zorla **aldı.**” (Ö. Seyfettin, Efruz Bey, s.169’dan aktaran: Zülfikar, 1995: 647)

“Bir ordunun derlenip toparlanması hatta yeniden kurulması evet yavaş yavaş **olacaktır.**” (Tarık Buğra, aktaran: Zülfikar, 1995: 645)

“Öğrenciler sabahleyin koşa koşa okula **gidiyorlardı.**” (HZ)

Atabay, içinde bir temel tümceyle birlikte, tümcemi ya da tümcemsilerin bulunduğu bir tür bileşik tümceye girişik tümce dendiğini, eylemsilerden yalnız

ulaşların bulunduğu tümcelerin girişik tümceyi oluşturduğunu, ortaşlar ve eylemliklerin tmceksi oluşturmadığını belirtir (Atabay, zel, am, 1981: 109).

“İşsizlik belasına gelince onu da **anlatayım.**” (Nesin, c, s.69’dan aktaran: Atabay, zel, am, 1981: 109)

“Akşam ilerledikçe lokantanın yükü **artıyordu.**” (A. Ağaoğlu, lmeye, s.137’den aktaran : Atabay, zel, am, 1981: 109)

“İnsan geçmişiyle hesaplaşarak, **gelişir.**” (Eyuboğlu, Mavi, s.165’ten aktaran: Atabay, zel, am, 1981: 110)

Yüksel, fiilimsileri bitmemiş fiil olarak adlandırır ve bitmiş ve bitmemiş fiillerin birlikte kullanıldıkları yapıya girişik cümle adını verir (Yüksel, 2006: 137).

“Bana bu mektubu yazan çocuğu hiç **tanımıyorum.**” (SY)

Diğer bazı araştırmacılarının da benzer tanımlar üzerinde durduğunu görüyoruz.

Girişik cümle, Türkçede çok kullanılan bir cümle türüdür ve yapı bakımından diğer cümlelerden ayrılır. Bir temel cümle ile birden çok yan cümleden oluşur. Yan cümleler fiilimsiler üzerine kurulmuştur. ekimli bir fiilden oluşmazlar. O yüzden yan cümleler tam bir cümle niteliği taşımaz.

3.4. KARMAŞIK CÜMLE

Bir cümlede iki veya daha fazla birleşiklik özelliği varsa bu tür cümlelere karmaşık cümle denir. Dil araştırmacılarınca kaynaklarda fazla söz edilmeyen bir cümle türüdür. Ancak yapı olarak bu tür cümleler üzerinde durulması önemlidir.

“Akşamüstü kervanlar konaklara geldikten sonra, şeyh bedevilerine bir daire **gösterir** ve bu dairenin dışında ne kadar iz varsa hepsini onlara elleriyle **sildirir ve** artık rahat **uyur.**” (M)

“Asker başını **evirdi**, işi **anladı** ve birden yere **atladı.**” (H. Ziya Uşaklığil, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 243)

Banguoğlu, karmaşık birleşik cümle adını çalışmasında kullanmıştır. Ancak Banguoğlu’nun “girişik cümle” bahsinde yer verdiği bu cümle türü, karmaşık cümle

değil, açıklama ve örneklerden de anlaşılacağı üzere girişik cümledir (Banguoğlu, 1998: 548)

Dizdaroğlu'na göre bu tür cümleler “Karma Sıralı Tümceler”dir (Dizdaroğlu, 1976: 243).

“Kaçtığını saklandığını **biliyordu ve** şimdi ne yapması, nasıl davranması gerektiğine bir türlü karar **veremiyor**, bocalayıp **duruyordu.**” (Demirtaş Ceyhun, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 243)

“Röportaj pek iyi **yapılmamıştı, sıralanmamıştı**, vakanın kahramanları ve muhitleri kafi kuvvette **belirtilmemişti** amma mevzu gerçekten **ehemmiyetli idi, canlı idi ve şaşırtıcı idi.**” (R. Halit Karay, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 245)

Bilgegil, bu cümle türünden çeşitli birleşik cümlelerin bir araya gelmesinden hasıl olan cümle türü olarak bahsetmektedir. (Bilgegil, 1982: 97).

“Sınıfı geçtiğiniz için, babanız tarafından **taltif görür**, bir büyük şehre gönderilmek **isterseniz**, -ki isteyeceğiniz muhakkaktır- yalnız İstanbul'a gitmek **isteyiniz ama** bu şehrin tarihi yerlerini **dolaşınız.**” (KB)

“Öyle kendinden **geçmiş**, öyle etrafını görmez **olmuş ki** –böyle bir imkanı bulunca, nasıl olmasın- nerdeyse karşısına çıkan babası olsa **taniyacak.**” (KB)

Delice, bir cümle içinde cümle çeşitlerinden en az ikisi bir arada bulunursa bu tür cümlelerin karmaşık birleşik cümle olacağını belirtir. (Delice, 2003: 146).

“Dinlediğin velvele ninni **değil...** o bir ebedi **seldir ki** adı zamandır müstakbele kükreyerek **akmada; haydi**, sen de coşkun sele **katıl!**” (HİD)

Olgun, bu tür cümleler için “Kompleks Cümle” adını da kullanır. (Olgun, 1988: 90).

“Beni görünce, bir şey sormak **isterseniz, çekinmeyiniz.**” (YO)

“Sizi görüp bunları **öğrenmeseydim**, ne sınıfı **geçebilirdim**, ne diğer imtihanlarda başarı **gösterebilirdim.**” (YO)

Bazı dil araştırmacılarının yukarıda bu cümle türü ile ilgili görüşlerine yer verdik ve hepsinde de açıklamaların aynı olduğunu görüyoruz. Bazı araştırmacıların

bu cümle türüne çalışmalarında yer vermemesine rağmen yapı olarak bu cümle türü tasniflere alınmaktadır.

3.5. ARA CÜMLE

Anlamı biraz daha açmak, düşünce ve duygulara açıklık getirmek amacıyla, bazı birleşik ya da basit cümlelerin arasına giren cümlelere ara cümle adı verilir. Genellikle bu tür cümleler, iki virgül veya çizgi arasına alınır. Ara cümlelerin cümleden çıkarılması cümlenin yapısını bozmaz.

“Kim ne derse **desin, inan** bana, bu işte onun hiçbir suçu **yok.**” (NK)

“Fatma, çağrıldığı halde, **gelmedi.**” (AK)

“Okulun yapımı, köylülerin yardımına rağmen, bir türlü **bitmedi.**” (AK)

Ergin ve Karahan’da bu yapıda bir cümle türüne rastlamamaktayız.

Dizdaroğlu, bu cümle tipini içinde ara tümce ya da ara söz bulunan yargılı anlatım olarak tanımlar. Ona göre ayraç tümcelerinde ara tümce ya da ara söz iki virgül, iki kısa çizgi ya da ayraç içine alınır (Dizdaroğlu, 1976: 261).

“Başka biri (*romanda olmalı gönli*) kısa soluklu diyerek **suçluyor** denemeciye.” (Nermi Uygur, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 262)

“Böylece o hiçliğin, o boşluğun ortasında eskisinden beter (*daha bir güçsüz, daha bir yitik*) **kalabiliyordu.**” (Ferit Edgü, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 265)

“Önümüz sıra açılan *–biri süpürge çalısı, biri de balık ağı yüklü-* iki kayığın izlerini **arıyorduk.**” (R. Eşref Ünaydın, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 267)

Hatiboğlu’na göre ara cümle, birleşik veya yalın sıralı tümcelerde anlamı biraz daha açıklamak için araya giren ve gerektiğinde bağımsız kullanılabilen cümle türüdür (Hatiboğlu, 1972: 152).

“Cihan yıkılsa, emin ol, bu cephe **sarsılmaz.**” (VH)

“O isterse, pek ummam ya, **gidebilir.**” (VH)

“Bu kitaptaki yazıları okuyunca, bilmem ama, beni koruduğunuza her halde pişman **olmayacaksınız.**” (VH)

Banguoğlu'na göre, bu cümle türü “saplama cümle” olarak ele alınır. Bu tür cümleler cümlenin asıl yapısına girmeksizin söze katılmaktadır. Saplama cümle almış bir basit cümleyi bir birleşik cümle saymamak gereklidir (Banguoğlu, 1998: 537).

“O yüzyıllarda Oğuzlar –Bunlar en eski Türkmenlerden bir ulus olmalıdırlar- daha doğuda **görünürlük.**” (TB)

Ara cümle konusunda yukarıda da değindiğimiz gibi dil araştırmacılarının tamamına yakını aynı görüştedir. Bu cümle türünde ara sözün cümleden çıkarılması cümlenin yapısını bozamaz. Sadece cümleyi açıklayıcı söz niteliğindedir.

4. ANLAMLARINA GÖRE CÜMLELER

Türkçede cümlelerde yüklemelerin bildirdiği iş, oluş, hareket ve durumun gerçekleşme şekli farklı şekillerde olur. Bazen fiilin gerçekleşmesini bazen gerçekleşmemesini isteriz. Konuştuğumuz kişilere sorular sorarak cevap vermelerini beklediğimiz zamanlar olur. Bu gibi durumlarda cümlenin yüklemine değişik yapılar ve anlamlar ortaya çıkar. Bu nedenle cümlelerin yüklemelerine çeşitli anlamlar yükleriz. Bu bölümde cümlenin yüklemine yüklediğimiz bu anlam farklılıklarına değineceğiz. Dil araştırmacılarının kaynaklarda genellikle üzerinde durdukları yüklem anlam farklılıklarını şu başlıklar altında inceleyeceğiz:

Olumlu Cümleler

Olumsuz Cümleler

Soru Cümleleri

İncelediğimiz kaynaklar içerisinde Kaya Bilgegil'in farklı bir sınıflandırması göze çarpmaktadır. Bilgegil, anlamlarına göre cümleleri; “anlamlarının kapsamı bakımından cümleler” ve “isnat tarzından doğan anlam özelliklerine göre cümleler” olmak üzere iki bölümde inceler (Bilgegil, 1982: 57).

4.1. OLUMLU CÜMLE

Olumlu yargı bildiren cümlelerdir. Yüklem bildirdiği iş, oluş, hareket ve durumun gerçekleşmesini istediğimiz cümlelerdir. Biz bu çalışmamızda olumlu

cümleleri; olumlu isim cümlesi ve olumlu fiil cümlesi olmak üzere iki bölümde inceleyeceğiz.

4.1.1. Olumlu İsim Cümlesi

Yüklemi isim veya isim soylu bir kelime olan, olumlu anlam taşıyan cümlelerdir.

“Dünyada, pek çok hamiyet sahibi insan da **vardır.**” (İC)

“Yemen, **Anadolu’nun çektiği acıların en küçüğüdür.**” (A. Hamdi Tanpınar, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 283)

“Onu toplum içinde yükselten, bu tip **faaliyetlerdi.**” (İC)

“Toplumun benimsediği değerlere sahip olmak, **en kıymetli servettir.**” (İC)

“Medenî olmayan insanlar, medenî olanların ayakları altında kalmaya **mahkumdurlar.**” (M. Kemal Atatürk, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 283)

“Musul’da bugün görülecek şeylerle, o zaman görülen şeyler arasında büyük fark **vardır.**” (Ahmet Mithat, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 283)

Bazı isim cümleleri yapıcı olumsuz olduğu halde anlamca olumluluk bildirir.

“Bu şüphe, mahallede oturan ve konağı yakından tanıyan komiserin de aklına **gelmemiş değildi.**” (R. Nuri Güntekin, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 283)

“Haydar Atlamazoğlu, muavinden bir kötülük **beklemiyor değildi.**” (Bekir Sıtkı Kunt, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 283)

“Meydan okuyan meydanın her cilvesine **katlanmalı değil midir?**” (F. Rıfkı Atay, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 284)

“Türk tarihinde büyük zaferler **yok değildir**” (HD)

Dizdaroğlu’na göre, “olumsuz sorulu ad tümceleri de anlamca olumludur.” (Dizdaroğlu, 1976: 284)

“Bu işin böyle sonuçlanacağını düşünecek aklın mı **yok?** (HD)

“**Yakınıyorsun ama,** derdini söyleyecek kimse mi **yok,** acına ortak olacak arkadaş mı **yok?** (HD)

Karahan, “Olumlu cümlelerin yapma, yapılma ve olma bildirdiğini belirtir ve iki olumsuz unsurun cümlelerin anlamını olumlu yaptığı görüşünü vurgular.” (Karahan, 1997: 70).

“Falakadan korkmayan, titremeyen **yoktur.**” (Seçme Hikayeler, aktaran: Karahan, 1997: 71)

Karahan, “-den başka” kalıbının, bir soru kelimesi ile birlikte cümleyi olumlu yaptığını belirtir.

“Manasız çocukluk, tatsız gençlik, olgunluk çağına hazırlanmaktan başka **nedir?**” (Bize Göre, aktaran: Karahan, 1997: 71)

Kahraman’a göre bazı özel kalıplaşmalar ve soru öğeleri de olumsuz biçimli cümlelere olumlu anlamlar yükler (Kahraman, 1996: 211).

(**Armağan olarak neler mi var?**) “Neler neler **yok ki...**” (Aziz Nesin, aktaran: Kahraman, 1996: 211)

“Var ve yok” kelimeleri Türkçemizde yüklem olarak kullanıldıklarında farklı anlamlar kazanabilirler.

Şahin’e göre, “var ve yok” kelimeleri anlam bakımından incelendiğinde yapı ve görev bakımından benzerlik gösteren kullanışlarda çok farklı ve çeşitli anlamlar kazanır (Şahin, 1999: 312).

“Hay hay! Ama kundakçılıkta ben **yokum**” (R. Mahmut Ekrem, s.95’ten aktaran: Şahin, 1999: 313)

“Güneş **varmış** da sanki!” (Haldun Taner, Gülerek Ölmek, s.182’den aktaran: Şahin, 1999: 314)

4.1.2. Olumlu Fiil Cümlesi

Yüklemi fiil olan ve olumlu yargı bildiren cümlelerdir.

“Emri altındaki insanları toplayıp, hemen her gece **konusurmuş.**” (İC)

“Seni sevseler de sevmeseler de sen onları **seveceksin.**” (İC)

“Şeftali bahçeleri arasında dolaşırken, yeni çiçek açmış ağaçların çiçek kokularıyla **mest oldu.**” (İC)

Dizdaroglu, Türkçedeki bütün eylem tabanlarının, eğer olumsuzluk takısı ulanmadıysa her zaman olumlu anlam taşıdığını belirtir (Dizdaroglu,1976: 285).

“Meraklı ve bir şiiri anlamak isteyen okuyucunun kendi gözlemleri ve çağrışımlarıyla beslenmedikçe şiir bize anlamsız **görünür.**” (Orhan Şaik Gökyay, aktaran: Dizdaroglu, 1976: 285)

Dizdaroglu ayrıca, “Yüklemin iki olumsuz eylemden oluşması ya da olumsuz soru tümcesine dayanmasının yüklem anlamını olumlu yaptığını belirtir.”

“Şair sıfat **kullanmasın demiyoruz (kullansın)**, ama aramalı kullanacağı sıfatları, çok kullanıldığı için bayağılaşmış olanlardan **kaçınmalı**” (N. Ataç, aktaran:Dizdaroglu, 1976: 286)

“Ancak o zaman doyurucu, sürükleyici **olmaz mı?**” (**olur**) (Selahattin Batu, aktaran: Dizdaroglu, 1976: 286)

Dizdaroglu, “Olmak yardımcı eyleminin belirsiz geçmiş zaman, gelecek zaman ya da geniş zaman ortaçlarının üçüncü tekil kişileri, yine olmak yardımcı eyleminin sorulu biçimiyle bir arada kullanılırsa, tümce anlamca olumludur ve kesinlik bildirir” der (Dizdaroglu, 1976: 286).

“Onu görmemiş **olur muyum?**” (**kesinlikle gördüm**) (HD)

“Söylediklerinizi anlamaz **olur muyuz?**” (**kesinlikle anladım**) (HD)

“Buradan gitmeyecek **olurlar mı?**” (**kesinlikle gidecekler**) (HD)

Kahraman’a göre bazı özel kalıplaşmalar ve soru ögeleri de olumsuz biçimli cümlelere olumlu anlamlar yükler (Kahraman, 1996: 211).

“Ameliyat masasına yatan hangi insan böyle **ummaz ki...**” (Aziz Nesin, aktaran: Kahraman, 1996: 211)

“Gece de bastırıldığı için bu hanlara sığınmaktan başka yapacak **kalmadı**” (M. Şevket Esendal, aktaran: Kahraman, 1996: 211)

Şimşek, “bir kılış ya da oluşun yapıldığını, yapılacağını anlatan olumlu cümleler olarak ifade eder. Bu cümlelerin kullanılış alanlarının çok geniş olduğunu belirtir.” (Şimşek, 1987: 197).

“O sırada Enver Paşa ve maiyeti **gelmişlerdi.**” (F. Rıfki Atay, aktaran: Şimşek, 1987: 198)

“Dilin insanın evi olduğu fikrini bilhassa edebi eserleri okurken **hissederim.**” (Mehmet Kaplan, aktaran: Şimşek, 1987: 198)

“Sebeplerin ve neticelerin birbiriyle durmadan yer değiştirdiği, birbirinin çehresini takındığı bu devirden ileride **bahsedeceğim.**” (A. Hamdi Tanpınar, aktaran: Şimşek, 1987: 198)

Bu tür cümlelere, olumlu bir hareketi, işi, oluşu anlatmak amacıyla baş vurmaktayız.

4.2. OLUMSUZ CÜMLE

Olumsuz yargı bildiren, yüklem bildirdiği iş, oluş, hareket ve durumun gerçekleşmediği yönündeki cümlelerdir. Yine bu cümle türünü olumsuz isim cümlesi ve olumsuz fiil cümlesi olmak üzere iki bölümde inceleyeceğiz.

4.2.1. Olumsuz İsim Cümlesi

Yüklemi isim cinsinden bir kelime veya kelime grubundan meydana gelen, bir durumu olumsuz olarak anlatan cümlelerdir. İsim cümlelerinin olumsuzluğu, yüklem “değil” sözü getirilerek yapılır. Ayrıca isim cinsinden bir kelime olan “yok” sözü de olumsuzluk bildirir.

“Görevin, sadece bu insanlara bir şeyler **anlatmak değildir.**” (İC)

“İnsanların huzur içinde yaşamalarını sağlamak için alınması gereken bir takım tedbirleri sıralamak **yeterli değildir.**” (İC)

“O çocuğu suçlayabilmek için, kesin bir delil bile **yoktu.**” (İC)

“Halk dilinden ruhuna geçmeye çalışan sade halk şiirini **taklit edenler değildir.**” (Orhan Burian, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 288)

Cemiloğlu'na göre, “yüklemi “var” kelimesi olan cümlelere, ne ... ne bağlacı getirilerek yapılan cümleler yapıcı olumlu anlamca olumsuzdur.” (Cemiloğlu, 2001: 45)

“Ondan gelen, ne bir mektup, ne de bir haber **var.**” (İC)

“Babasının cebinde, geçimlerini karşılayacak ne para ne pul **var.**” (İC)

Dizdaroğlu, “Belirsiz geçmiş zamanla isteme kipleri dışındaki eylemlerin olumlu üçüncü tekil kişileri ‘değil’ koşacıyla birlikte kullanılırsa olumsuz cümle yapılmış olur.” der (Dizdaroğlu, 1976: 289).

“Hayat mecmualarını **okuyor değilim.**” (**okumuyorum**) (S. Esat Siyavuşgil, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 289)

“O toplantıya biz **gelecek değiliz.**” (**gelmeyeceğiz**) (HD)

“Ne yalan söyleyeyim, dört senedir oturduğum bu köydeki hayatı şimdiye kadar memuriyet verdiğim köyler, kasabalar şöyle dursun, birçok vilayetlerde dahi **bulmuş değilim.**” (**bulmadım**) (Umran Nazif Yiğiter, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 289)

Dizdaroğlu , “sonuna –siz eki ulanmış adlar ve ad soylu sözcüklerin yüklem görevinde kullanılmalarının olumsuz cümle yaptığını belirtir.” der (Dizdaroğlu, 1976: 290).

“Alpler ülkesinde her şey **yavaş;** mevsimler **sessiz;** rüzgarlar **öfkemiz.**” (Selahattin Batu, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 290)

“O kandırıcı rahatlığımıza inanmanın rahatlığı içinde **kaygısızdık.**” (Bilge Karasu, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 290)

Dizdaroğlu’na göre, “Yüklemi ‘var’ sözcüğüne ya da ad soylu bir başka sözcüğe dayalı olumlu sorulu tümceler de biçimce olumlu anlamca olumsuz tümcedir.” (Dizdaroğlu, 1976: 290).

“Şu Boğaz harbi **nedir? Var mı ki** dünyada eşi?

En kesif orduların **yükleniyor** dördü beşi ” (Dünyada eşi yoktur.) (M. Akif Ersoy, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 290)

Dizdaroğlu ayrıca, “Yüklemi ‘var’ sözcüğünün dışındaki ad ya da ad soylu sözcüklerle kurulu ve içinde ne ... ne bağlacı bulunan tümceler de biçimce olumlu anlamca olumsuzdur.” der (Dizdaroğlu, 1976: 291).

“Ne paranın, ne süsün, ne de dünya gösterişlerinden herhangi **birinin esiridirler.**” (Hiçbirinin esiri değildirler) (Y. Kadri Karaosmanoğlu, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 291)

Bu tür cümlelerin yüklemi ad soylu sözcüklerden oluşur ve bir durumu, oluşu olumsuz anlamıyla ters yönde bildirir. Genellikle şiirlerde karşılaştığımız cümle türüdür.

4.2.2. Olumsuz Fiil Cümlesi

Fiilin belirttiği işin olmadığını, yapılmadığını belirten cümlelerdir. Genellikle bütün fillere getirilen –ma / -me olumsuzluk ekiyle yapılır. Geniş zamanın olumsuz cümleleri ise yükleme –maz / -mez eki getirilerek yapılır.

“Şimdiye kadar, bana böyle cephe aldığını hiç **görmemiştim.**” (İC)

“Çevresinde kendine yardım edecek insan **bulamadı.**” (İC)

“Bu toplantıda bu olayların tahliline girmek **istemiyorum.**” (İC)

“Dünya değişiyor dostlarım. Günün birinde gökyüzünde güz mevsiminde artık esmer lekeler **göremeyeceksiniz.**” (S. Faik Abasıyanık, aktaran: Şimşek, 1987 : 199)

“Bu bilinç olmadıkça, yabancı kelimeler dilimizden **çıkamaz.** Okuyanlar da yanlış yapmaktan **kurtulmaz.**” (A. Sırrı Levend, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 291)

“Sözcükler kendiliklerinden **yeşermezler.**” (Ö. Asım Aksoy, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 291)

İçinde tekrarlanmış “ne ... ne” bağlaçları bulunan ve yüklemeleri olumsuz olan fiil cümleleri de, biçimce ve anlamca olumsuz eylem cümleleridir.

“Anlaşılan İstanbul, yüzünü Alman muvaffakiyetleri sahnelerine **dönmüş,** ne bana, ne Suriye’ye kulak **veremiyordu.**” (Ahmet Rasim, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 292)

“Ne onlar, ne ben bir zorluğa **maruz kalmıyorduk.**” (H. Ziya Uşaklıgil, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 292)

Yüklemi olumlu cümleyse içinde “ne ... ne” bağlaçları bulunursa, bu tür cümleler, biçimce olumlu anlamca olumsuzdur.

“Halbuki bu bahar, ne güzel bir kuzu yavrusu **göründü (görünmedi)**, ne sevimli bir eşek, ne bir buzağı, ne bir tay sesi **duyuldu (duyulmadı)**.” (Sadri Ertem, aktaran : Dizdaroğlu, 1976: 293)

“Ömer Seyfettin, yukarıda adı geçen hikâyelerini, ne Osmanlıca’yı övmek, ne de geçmiş tarihimizle övünmek için **yazmıştır (yazmamıştır)**.” (Samim Kocagöz, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 293)

Dizdaroğlu’na göre, “olmak yardımcı eyleminden önce –mez ekiyle türemiş ortaçağ kullanılan ve içinde “ne ... ne” bağlaçları bulunan tümceler de biçimce olumlu anlamca olumsuz eylem tümcesidir.” (Dizdaroğlu, 1976: 293).

“İnme geldiği günden bu yana ne karısını, ne kızını **sevmez olmuştu**.” (Füruzan, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 293)

“Buradan gideli beri, ne evini, ne barkını **düşünmez oldu**.” (HD)

Dizdaroğlu, “Yüklemi, emir kipinin üçüncü tekil ya da çoğul kişilerine dayalı ve kökteş iki eylemden oluşan cümlelerde, birincisi yeterlik eyleminin şart biçimindeyse, cümle biçimce olumlu anlamca olumsuz eylem tümcesidir.” der (Dizdaroğlu, 1976: 293).

“Biraz yağmur **yağdı mı**, Beyoğlu’nun yaya kaldırımlarında **yürüyebilirsen yürü!**” (**yürüyemezsin**) (F. Rıfkı Atay, aktaran : Dizdaroğlu, 1976 : 293)

“Bu yağmurda dışarı **çıkabilirsen çık**.” (**çıkamazsın**) (Vecihe Hatiboğlu, aktaran : Dizdaroğlu, 1976: 293)

“Böyle bir çıkış yapabilirsen **yap bakalım!**” (**yapamazsın**) (Vecihe Hatiboğlu, aktaran : Dizdaroğlu, 1976: 293)

Dizdaroğlu ayrıca, “Yüklemi olumlu emir kipinden ya da a!, e! ünlemi eklenmiş dilek kipinden oluşan tümcelerde biçimce olumlu anlamca olumsuz eylem tümcesidir.” der (Dizdaroğlu, 1976: 294).

“Hadi **vursana, ne duruyorsun, bir daha vursana!**” (**vuramazsın**) (Zeynep Oral, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 294)

“Haddin varsa **dön!...**” (**dönemezsin**) (Hasan Ali Yücel, aktaran: Didaroğlu, 1976: 294)

Dizdaroğlu'na göre, "Yükleme emir kipinde olan cümleye 'gel de' ya da 'yine' eklenerek biçimce olumlu anlamca olumsuz eylem tümceleri yapılır." (Dizdaroğlu, 1976: 294)

"Böyle bir adama gel de **inan!**" (**inanamazsın**) (HD)

"Nasıl bir adam olduğunu **gördün**, ona sen yine **güven.**" (**güvenme**) (HD)

Olumlu sorulu kimi cümleler, biçimce olumlu anlamca olumsuz fiil cümlesidir.

"Fakat böyle bir haber, bekleme **dinler mi?** (**dinlemez**) (Ahmet Rasim, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 294)

"-Ayol, benim dilim **döner mi** böyle Őeylere? (**dönmez**) (H. Rahmi Grnar, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 294)

"Yalnız, ipekler ve boyalar, ruhumun eksikliklerini **bilmem ki** nasıl **giderebilir?**" (**gideremez**) (Ahmet Haşim, aktaran : Dizdaroğlu, 1976: 294)

"Olmak" fiiline dayalı olumlu sorulu cümleler de biçimce olumlu anlamca olumsuzdur.

"Bir Şehre liman yapılmasından daha güzel bir Şey **olur mu?**" (**olmaz**) (Fikret Adil, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 294)

"Ama bunların hepsi bana **yasaklandı**, yepyeni bir yaŐantı için. Sanki **iyi mi oldu?** (**iyi olmadı**) (Enver Naci GökŐen, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 294)

Olumsuz fiil cümlelerine bir işin yapılmadığını olmadığını anlatmak için baŐvurulduđu görülmektedir. Ayrıca anlatımı daha etkili ve çarpıcı kılmak amacıyla da çeşitli yapılarda kullanımı da yukarıdaki örneklerde görülmektedir.

4.3. SORU CÜMLELERİ

Bir konu hakkında bilgi sahibi olmak için kurduğumuz cümlelerdir. Cmleye soru anlamı kazandırma değişik biçimlerde yapılabilir. Soru anlamı, soru eki, soru sıfatı, soru zamiri ve soru zarflarıyla yapılan cümlelerdir.

"Takdirname verilecek ğrenci bu değil de **kindi?**" (SE)

"Onun bu konuŐmalarını nasıl **değerlendiriyorsun?**" (AB)

“Hafta sonunda dinlenmeye **gidecek miyiz?**” (VH)

Yalnız burada dikkat edilmesi gereken konu, bizim çalışmamızın esasını yüklem teşkil etmektedir. Burada yüklem olarak kullanılan sözcükleri ele almamızın esas olduğudur. Birinci cümlede soru zamiri yüklem görevindedir. İkinci cümlede yüklem bir fiilden oluşmaktadır. Burada yalnızca yüklemi soru olan sözcükleri örnek vermekle yetineceğiz.

“Seni bu kadar sinirlendirecek şey **nedir?**” (AK)

“Ne oldu **o saldırıları yapanlar ve onların savundukları ağıdali dil?**”
(Yaşar Nabi Nayır, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 299)

“Yahu sen **kimsin?**” (YO)

“**Kolay mıdır** insanın kafasını değiştirmek.” (Şevket Yücel, aktaran : Yörük, 1977: 100)

“Siz buraya meslek sahibi olmak için **gelmediniz mi?**” (İC)

“Tuna nehri **nerede?**”

Yörük, “yüklemi olumsuz bir eylem ya da olumsuz bir ad soylu sözcük olan soru tümcelerine, olumsuz soru tümcesi” der. (Yörük, 1977: 102)

“**Yaşanılmayacak mı** hiç kavgasız?” (Ahmet Günbaş, aktaran: Yörük, 1977 : 102)

“Dil devrimi gerçekten bütün engellemelere rağmen sürekliliğini **devam ettirmiyor mu?**” (Akin Simav, aktaran: Yörük, 1977: 102)

Dizdaroğlu, sorunun tümcenin bütünüyle ilgili olmadığını, tümcenin bir ögesine ilişkin sorunun tümcenin bütününe etkilediği belirtir (Dizdaroğlu, 1976: 299).

Yüklemle ilgili sorulardan örnekler:

“Sorarlarsa şu mehpare **kimindir**

Vallahi **benimdir** billahi **benim.**” (Dertli, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 299).

“Öyleyse örnek sözcüğünün temelinde, tabiisi bu iken, uzak ve dolambaçlı yorumlara gitmeden, ‘örme (işleme, nakış)’ kavramını **niçin aramayız?**” (Hikmet İlaydın, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 299)

“İnsanlar çelik kanat takıp havada uçacaklar, **derdi. Uçmuyorlar mı?**” (Saffet Özcan, aktaran: Yörük, 1977: 102)

Soru cümlelerinin bir işin yapılıp yapılmadığını sormak, bir şeyin nedenini öğrenmek, bir durumla ilgili bilgi edinmek amacıyla baş vurduğumuz cümlelerdir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÖZNE - YÜKLEM UYGUNLUĞU

1. ÖZNE İLE YÜKLEM ARASINDA UYGUNLUK

Türkçede cümlelerin söz dizimi kurallarına uygun olması, anlatımın düzgün ve anlaşılır olması için cümlenin temel ögesi olan özne ve yüklem uyum içerisinde olması gerekir.

Biz bu bölümde özne ve yüklem arasındaki ilişkiyi teklik-çoğulluk bakımından uygunluk, kişi bakımından uygunluk olmak üzere başlıca iki bölüm halinde inceleyeceğiz.

1.1. TEKİLLİK- ÇOĞULLUK BAKIMINDAN UYGUNLUK

Türkiye Türkçesinde özne ve yüklem arasındaki bu tür bir uyumda genel kural, özne tekilse yüklem de tekil; özne çoğulsa yüklem de çoğul olur. Ancak bu kuralın bazı özel durumları da bulunmaktadır.

1.1.1. Birinci Tekil Kişilerde Özne- Yüklem Uygunluğu

- Özne bir kişi de olsa, bir topluluk adına konuşuyorsa, yüklem birinci çoğul kişi olur. Özne bir kişi zamiri ise, ve cümlede ayrıca söyleniyorsa, biz ya da bizler şeklinde kullanılır.

“Biz yarın **gidiyoruz** artık; bugün yalı **tutuldu.**” (Mehmet Rauf, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 66)

“Bir genç zabıt yaklaşıp ona: Hoca inat etme fena yaparız, **dedi.**” (TNG)

“Aladağlar ve Toroslar üzerinden hep yeşillikler içinden **geçiyoruz.**”

- Özne bir kişi de olsa, övünme, böbürlenme, meydan okuma, küçümseme amacı ile birinci çoğul kişi biçiminde düşünülürse, yüklem birinci çoğul kişi olur.

“Sen korkma nafile, **dedi**, onlar hep sözdür... Biz o sözleri hep dinledik.”
(Mehmet Rauf, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 67)

“Biz bu tür küçük olaylar peşinde **değiliz.**” (VH)

“Biz şimdi Dil Kurumunun çalışmalarına **geçelim.**” (Suat Yakup Baydar, aktaran: Yörük, 1977: 30)

- Özne bir kişi de olsa, alçakgönüllülük göstermek, saygı belirtmek amacıyla, özne yerine biz ya da bizler kişi zamirleri kullanıldığı zaman, yüklem birinci çoğul kişiye dönüşür.

“Biz devrimci deyince, toplumun yaşayışında, düşünüşünde bir değişiklik **demek istiyoruz.**” (Nurulah Ataç, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 67)

“Biz bir mahalle **çocuğuyuz.**” (Ömer Seyfettin, aktaran: Dizdaroğlu, 1976 : 67)

“Bu kitapta Türk dilinin az bilinen olaylarını belirtmeye **çalıştık.**” (VH)

“Komşu hatırı için bizler kul kurban **oluruz.**” (HE)

1.1.2. İkinci Tekil Kişilerde Özne- Yüklem Uygunluğu

Söze saygı ve nezaket anlamı katmak amacıyla, *siz* zamiri kullanılır ya da özne ikinci çoğul kişi zamiri şeklinde düşünülürse, yüklem ikinci çoğul kişiye dönüşür.

“Safa **geldiniz** cariyeler **nerede?**” (Samipaşazade Sezai, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 67)

“Siz bize daima doğru yolu **gösterdiniz.**” (VH)

“Siz bugün pikniğe **gideceksiniz**”

“Pazar günü sizler birlikte **çalışacaksınız.**” (NK)

1.1.3. Üçüncü Tekil ve Çoğul Kişilerde ve Diğer Varlıklarda Özne- Yüklem Uygunluğu

- Saygı duyulan kişilerden söz edilecekse veya bir kişi alaya alınacaksa özne bir kişi bile olsa, yüklem üçüncü çoğul kişiye dönüşür.

“Cumhurbaşkanımız, bugün İstanbul’a **gittiler.**” (YY)

“Ali Bey öbür hafta **teşrif etsinler.**” (HE)

“Beyefendi **toplantıdalar mı?**” (VH)

- Topluluk ilgisi düşünülen durumlarda, özne çoğul olsa bile, yüklem tekil de çoğul da olabilir.

“Yazın yalılarda oturan aileler iyice **azalmaktadır (lar).**” (HE)

“Beşinci ordunun askerleri tören geçişi **yapıyor (lar).**”

“Talebelerin çoğunu da ne hikmetse hep kızlar **teşkil ederdi.**” (Haldun Taner, Tuş, s.52’den aktaran: Atabay, Özel, Çam, 1981: 39)

- Organ isimleri çoğul olarak kullanıldığında yüklem tekil olur.

“Kulaklarım **uğulduyor.**” (VH)

“Ayakları birbirine **dolaştı (TK)**

“Böbreklerin iyi **çalışmıyormuş.**” (NK)

“Dişlerim **zonkluyor.**”

- Fiilimsiler çoğul olarak kullanıldığında yüklem tekil olur.

“Yalnız kısa konuşmalar can sıkacak kadar **uzamıştı.**” (HD)

“Dışarıdan bağrışmalar **duyuluyordu.**” (LK)

“Öğrencilere dağıtılacaklar özenle **hazırlanıyor.**”

“Koridorda koşuşmalar **başladı.**” (HE)

- Soyut kavramlardan oluşan özneler çoğul olarak kullanıldıklarında yüklem tekil olur.

“Öğrencilerin ruhsal durumları tertemiz **olmalıdır.**” (VH)

“Bugünkü düşünceler **hazırhyor** yarımı.” (TNG)

“İsabetli önsezileri onu **güçlendiriyor.**” (TK)

“Ruhsal bunalımlar içimi **kapladı.**”

- Hayvan ve bitki isimleri çoğul olarak kullanıldığında yüklem tekil olur.

“Fırtınadan yapraklar sallanıyor, ağaçlar yarı bellerine kadar **bükülüyor.**”
(VH)

“Dışarıda azgın boğalar **dövüşüyor**, filler aslanlar **boğuşuyordu.**” (TNG)

“Bu küçük kuşlar **dayanıklısıdır.**” (Yaşar Kemal, Kuşlar,s.55’ten, aktaran: Atabay, Özel, Çam, 1981: 41)

“Köpekler, kediler bile durumu **değiştirmiyor.**” (Yaşar Kemal, Otu, s.35’ten, aktaran: Atabay, Özel, Çam, 1981: 42)

- Cansız varlıklar, çoğul durumda ve özne görevindeyse, yüklem genellikle tekil olur.

“Dağlar çoktan **kaybolmuştu.**” (Abbas Sayar, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 70)

“İçeriden uğultular **geliyordu**” .” (Füruzan, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 70)

“Yukarıdan kayalar **yuvarlanıyor.**”

“Ayak izleri ormana kadar **gidiyor.**” (NK)

- Cansız varlık olan çoğul özne kişileştirilmek istenirse yüklem çoğul da olabilir.

“Bulutlar, rahat, acelesiz batıya doğru **ilerlediler.**” (Selahattin Batu, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 70)

“Ağaçlar yüzümüze konfeti **atıyorlardı.**” (HE)

“Baharın geldiğini bana ilk papatyalar **duyurdular.**” (AE)

“Ağaçlar, caddeler, meydanlar, parklar sisin örtüsüne sarınıp **kayboldular.**”
(Attila İlhan, aktaran: Dizdaroğlu, 1976:70)

- Çoğul zaman isimleri özne görevindeyse, yüklem tekildir.

“Erken kalktığım açık, bulutsuz sabahlar, herkes gibi bana da çocukluğumu **hatırlatır.**” (Ömer Seyfettin, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 71)

“Çocukların babalarını gördükleri günler zaten **sayılıdır** dağda” (Demirtaş Ceyhun, Asya, s.15’ten aktaran: Atabay, Özel, Çam,1981: 41)

“Dakikalar, saatler birbirini **kovaladı.**” (TNG)

“Geceler serin **oluyor.**” (Memduh Şevket Esendal, Temiz, s.44’ten, aktaran: Atabay, Özel, Çam, 1981: 41)

- Tekil durumda ve özne görevindeki topluluk adlarının yüklemi tekildir.

“Devlet, uysal ve uslu bendeler **ister.**” (Y. Kemal Beyatlı, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 71)

“Türk milleti istiklalini **ödeyemez.**” (F. Rıfkı Atay, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 71)

“Öğretmen girince sınıf ayağa **kalkar.**” (TNG)

“Ordu, gündüzleri **dinleniyor,** gece **ilerliyordu.**”(AE)

- Cümlede özne bir’in üzerindeki sayı sıfatlarıyla belirlenmişse, yüklem genellikle tekil olur.

“İki bando bizi istasyonun çıkış kapısı önünde **bekliyordu.**” (Y. Kadri Karaosmanoğlu, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 71)

“Üç yumurta **kırıldı.**” (VH)

“İki zaptiye mescidin önündeki dibek taşına oturmuş **konuşuyordu.**” (LK)

- Özne belgisiz sıfatla belirtilmişse veya çoğulluk bildiren belgisiz zamirlerden oluşuyorsa tamlanan tekilse, yüklem de tekildir.

“Her yer, her ağaç **yeşildi,** fakat her ağaç başka bir **yeşildi.**” (Hikmet Birant, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 72)

“Oteldekilerin birçoğu Türkçe **bilir.** (TNG)

“Bazıları söylediklerinin arkasında **durmuyor.**” (AE)

- Özneleri çoğul olsa bile, yüklem görevinde kullanıldıkları zaman, “var, yok, gerek, lazım” sözcükleri genellikle tekil durumda bulunur.

“Şakir Bey’in sırtında pırl pırl ütülü keten elbiseler **vardı.**” (R. Halit Karay, Sürgün, s.44’ten, aktaran: Atabay, Özel, Çam, 1981: 43)

“Söyleyin uyarmak için bir Paşa’ya **neler lazımdır.**” (Y. Kadri Karaosmanoğlu, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 73)

“Bahçede çocuklar **var.**” (TNG)

“Yollarda kimseler **yoktu.**” (R. Nuri Güntekin, Dudaktan, s.110’dan, aktaran: Atabay, Özel, Çam, 1981: 44)

- Özneleri çoğul kişi olan cümlelerde yüklem tekil ya da çoğul olabilir.

“Askerler birbirine **karıştı (lar).**” (Ömer Seyfettin, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 73)

“İşçiler grev **yapıyor (lar).**” (NK)

“Çocuklar **geldi (lar).**” (NK)

“Onlar bu olayın bir türlü farkına **varamadı (lar).**”

- Bağımlı sıralı cümlelerde özne çoğul olduğunda genellikle yüklemlerden sonuncusu çoğul olur.

“Avukatlar, işleri karmakarışık eder, sonra da avukat olarak, önceden karıştırdıkları işleri düzeltmeye, yani eski haline getirmeye uğraşarak para **kazanırlar.**” (Aziz Nesin, Rıfat, s.43’ten, aktaran: Atabay, Özel, Çam, 1981: 43)

“Çocuklar çiçekleri koparıyor, çimenleri çiğniyor, ağaçlardan topladıkları ham meyveleri etrafa **saçıyorlardı.**” (NK)

- Cümlede birden çok özne varsa, yüklem çoğul olur.

“Kaymakam da, belediye Başkanı da bunu **düşünmüyorlar**, buna **yanaşmıyorlar.**” (Nurulah Ataç, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 74)

“Saniye Hanım’la Gülsüm, bir hafta ortaya **çıkmadılar.**” (R. Nuri Güntekin, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 74)

“Köylüler de önde çocuklar, arkadan genç kızlar, erkekler, yaşlılar karartıya doğru koşmaya **başladılar.**” (Yaşar Kemal, Otu, s.42’dan, aktaran: Atabay, Özel, Çam, 1981: 42)

1.2. KİŞİ BAKIMINDAN UYGUNLUK

Türkçede cümlenin öznesi ile yüklemdeki kişi eki birbiriyle uyumlu olmalı birbiriyle çelişmemelidir. Şimdi bu uyumun neler olduğuna değinelim.

- Cümlenin öznesi birinci, ikinci, üçüncü kişi ise; yüklem de birinci, ikinci, üçüncü kişi olur.

“Ben Ankara’da **okuyorum**” (YY)

“Mukim Efendi, kapıdan girip, ileriye doğru iki adım attıktan sonra **durdu.**”
(Ercüment Ekrem Talu, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 74)

“O, sabahtan akşama kadar otların içinde debelenip **durdu.**”

- Cümlede birden çok özne olduğu zaman , öznelerden biri tekil ya da çoğul birinci kişi zamiri ise, yüklem birinci çoğul kişi olur.

“Uşak önde, ben arkada **çıktık.**” (Ferit Edgü, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 74)

“Biz, siz ve onlar bu işi halletmeye **çalışacağız.**” (LK)

“Orhan’la ben yarın Ankara’ya **gidiyoruz.**” (TNG)

- Özne ikinci, üçüncü tekil veya çoğul kişilerden oluşuyorsa yüklem ikinci çoğul kişi olur.

“Orhan’la sen kıra gitmeyeceksiniz, ders **çalışacaksınız.**” (TNG)

“Lakin o ve sen daha **mesuttunuz.**” (Y. Kadri Karaosmanoğlu, aktaran: Dizdaroğlu, 1976: 75)

“Sen ve Ahmet tifo aşısı **olacaksınız.**” (NK)

- Özne sadece üçüncü kişilerden oluşuyorsa yüklem üçüncü çoğul kişi olur.

“Ali ve Ahmet bugün sinemaya **gittiler.**” (VH)

“Onlar sabah erkenden yola **çıkacaklar.**”

“ O ve onun gibiler bu tür işlere karışmaktan zevk **alırlar.**” (AE)

SONUÇ

Bu çalışmada, yüklem, yüklem olan sözcükler ve yüklem yapıları ve işleyişi ile ilgili konular üzerinde durulmuştur. İncelemeler sonucunda aşağıdaki tespitlere ulaşılmıştır. Bu tespitleri şöyle sıralayabiliriz:

1. Cümlenin en önemli ve temel ögesi yüklemdir. Diğer ögeler çeşitli yönlerden yüklemi tamamlayan yardımcı ögelerdir. Bu ögeler içerisinde vurgulanmak istenen öge yükleme yaklaşırılır.

2. İsimlerden ünlemlere kadar her tür sözcük yüklem olarak kullanılabilir. Ancak zarf-fiillerin yüklem olarak kullanılmayacağı görülmektedir. Sadece birkaç zarf-fiil eylemsi niteliklerini kaybederek, eylemle birlikte yüklem olarak kullanılabilirler.

3. Devrik cümlenin de Türkçenin söz dizimi kurallarına aykırı olmayan bir yapısı vardır. Bu cümle türünü bozuk, kuralsız diye adlandırmak son derece yanlıştır. İncelemelerimizde Türkçenin eski metinlerinden Orhun Yazıtları ve Dede Korkut Kitabı'nda da devrik cümleye yer verildiğini görmekteyiz.

4. Şartlı birleşik cümlede şart ekiyle çekime girmiş fiiller temel cümlenin yüklemi olamazlar. Tam bir yargı bildirmediğinden ancak yan cümlecüğün yüklemi konumundadırlar.

5. Bazı kaynaklarda girişik cümlenin birleşik cümle olarak ele alınmasına rağmen, incelemelerimiz sırasında vardığımız sonuca göre bu cümle türünü birleşik cümle yerine ve müstakil bir cümle türü olarak incelemek gereklidir.

Çalışmamızda yaptığımız inceleme ve tespitlerden elde ettiğimiz sonuçların elbette geliştirilmeye ihtiyacı vardır.

KAYNAKÇA

- Akçataş, A., (2002). “*Türkçede İşlev Bakımından Devrik Cümleler*”, Türk Dili, Sayı 609, 604-607
- Akerson, F. E., Özil, Ş., (1998). *Türkçede Niteleme Sıfat İşlevli Yan Tümceler*, İstanbul: Simurg Kitabevi
- Aksan, D., (1989). *Her Yönüyle Dil*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Atabay, N., Özel, S. ve Çam, A., (1981). *Türkiye Türkçesinin Sözdizimi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Ateş, K., (1986). *Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri*, Ankara: Çark Kitabevi
- Atlıhan, İ., (1981). *Çözümlü Dilbilgisi*, İstanbul: Burak Matbaası
- Banguoğlu, T., (1998). *Türkçenin Grameri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Beserek, A., (1991). *Türkçede Cümle Yapısı*, İstanbul: MEB Yayınları
- Bilgegil, K., (1982). *Türkçe Dilbilgisi*, İstanbul: Dergâh Yayınları
- Bolulu, O., (1997). “*Çoğul Özneye Tekil Yüklem*”, Türk Dili Dergisi, Sayı.51, 28-29.
- Bozkurt, F., (2000). *Türkiye Türkçesi*, Ankara: Hatiboğlu Yayınları
- Cemiloğlu, İ., (2001). *Cümle Bilgisi*, Ankara: Gazi Üniversitesi Matbaası
- Çotuksöken, Y., (2005). *Uygulamalı Türk Dili*, İstanbul: Papatya Yayınları
- Delice, H. İ., (2003). *Türkçe Sözdizimi*, İstanbul: Kitabevi
- Delice, H.İ., (2002). “*Yüklem Olarak Türkçede Fiil*”, Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 26, No:2, 185-212.
- Demir, N., Yılmaz, E., (2005). *Türk Dili El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları
- Demircan, Ö., (2004). “*‘Bile’ İle Yüklem Ardında Odaklama*”, Türk Dili Dergisi, Sayı 103, 10-13
- Dizdaroğlu, H., (1976). *Tümce Bilgisi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Ediskun, H., (1999). *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi
- Eker, S., (2005). *Çağdaş Türk Dili*, Ankara: Grafiker Yayınları

- Emre, A. C., (1945). Türk Dilbilgisi, İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Erden, A., (1998). “*Cümlede Yükleme Tamamlayan Ögeler Üzerine*”, Türk Dili, Sayı 560, 107-115.
- Ergin, M., (1990). Türk Dil Bilgisi, İstanbul: Bayrak Yayınları
- Gencan, T. N., (1979). Dilbilgisi, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Genelkurmay ATASE Yayınları, (2007). Türkçenin Doğru ve Etkin Kullanımı, s. 8
- Gül, M., (2001). “*Türkçede Lazım, Gerek, Şart Kelimeleri İle Yapılan İsimden Yüklemler*”, Türk Dili, Sayı 598, 469-472
- Gülensoy, T., (1994). Türkçe El Kitabı, Kayseri: Gençlik Yayınları
- Gülsevin, G., “*Türkçede –sA şart Gerundiumu (zarf-fiil) Üzerine*” Türk Dili, Sayı 467, 276-279
- Gülsevin, S., “ ‘*Yüklem Deyimleşmiş Birleşik Fiil*’ Olan Cümlelerde Özne”, Türk Dili, Sayı 609, 612-618
- Güneş, S., (1999). Türk Dil Bilgisi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Matbaası
- Hatiboğlu, V., (1972). Türkçenin Sözdizimi, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Hengirmen, M., (1995). Türkçe Dilbilgisi, Ankara: Engin Yayınevi
- Hepçilingirler, F., (2005). Türkçede Dilbilgisi, İstanbul: Remzi Kitabevi
- İnan, A., (2000). Atatürk ve Devrik Cümle, Türk Kültürü, Sayı 451, 651-652
- Kahraman, T., (1996). Çağdaş Türkiye Türkçesi Dilbilgisi, Ankara: Dumat Basımevi
- Karaağaç, G., (2009). Türkçenin Sözdizimi, İstanbul: Kesit Yayınları
- Karahan, L., (1997). Türkçede Söz Dizimi, Ankara: Akçağ Yayınları
- Karahan, L., (2008). Türkçede Söz Dizimi, Ankara: Akçağ Yayınları
- Karaörs, M. M., (1993). Türkçenin Sözdizimi ve Cümle Tahlilleri, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları
- Karasoy, Y., Yavuz, O., Kayasandık, A., (2005). Uygulamalı Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri, Konya: Tablet Kitabevi
- Koç, N., (1998). Yeni Dilbilgisi, İstanbul: İnkılap Kitabevi

- Korkmaz, Z., Akalın, M., Ercilasun, A.B., Gülensoy, T., (1995). Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri, Ankara:Yükseköğretim Kurulu Matbaası
- Köklügiller, A., (1982). Çözümlemeli Cümle Bilgisi, İstanbul: Bayrak Yayınları
- Mehmedoğlu, A. (2006). Türkiye Türkçesinde Cümle Ögelerine Yeni Bir Bakış, İstanbul: Değişim Yayınları
- Olgun, Y., (1988). Türk Dili ve Kompozisyon, Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi
- Paçacıoğlu, B. (1987). Türk Dili Dersleri, Ankara: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları
- Şahin, H., (1999). “*Var Ve Yok Kelimeleri Üzerine*”, Türk Dili, Sayı 568, 312-323
- Şimşek, R., (1987). Türkçe Sözdizimi, Trabzon: Kuzey Matbaacılık
- Taşkıran, C., (1997). “*Yüklemlerde Birleşik Zaman*”, Çağdaş Türk Dili, Sayı 112, 21-22
- Topaloğlu, A., (1989). Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü, İstanbul: Ötüken Yayınları
- Uzun, N. E., (2000). Anaçizgileriyle Evrensel Dilbilgisi ve Türkçe, İstanbul: Multilingual
- Üstünova, K., (2000). “*Türkçede Asıl Unsurlar: Özne ve Yüklem*”, Türk Dili, Sayı 582, 489-497
- Üstünova, K.(2006). “*Yüklem, Yalnız Özneyi Mi İçinde Taşır?*”, Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı11, 241-250
- Yüksel, S., (2006). Türkçede Biçim ve Cümle Dersleri, İstanbul: Multilingual
- Yörük, Y., (1977). Tümce Bilgisi “Sözdizimi”, Ankara: Eğitim Yayınları
- Zülfikar, H., (1995). “*‘Girişik Cümle’ Sorunu*”, Türk Dili, Sayı 522, 643-648